

บทเรียนพระอภิธรรมทางไปรษณีย์

ชุดที่ ๖.๒ เรื่องภพภูมิ

บทที่ ๑

สุคติภูมิ

สุคติภูมิ หมายถึง ภูมิที่เป็นที่อยู่ที่เป็นสุข มีทั้งหมด ๒๗ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ มี ๗ ภูมิ รูปภูมิ มี ๑๖ ภูมิ อรูปภูมิ มี ๔ ภูมิ มีรายละเอียดดังนี้

กามสุคติภูมิ

กามสุคติภูมิ มี ๗ ภูมิ คือ **มนุษย์ภูมิ ๑ และ เทวภูมิ ๖** คือ ๑. จาตุมหาราชิกาภูมิ ๒. ดาวดึงส์ภูมิ ๓. ยามาภูมิ ๔. ดุสิตาภูมิ ๕. นิมมานรดีภูมิ ๖. พรนิมมิตวสวัตตีภูมิ

มนุษย์ภูมิ

สัตว์ทั้งหลายที่ชื่อว่ามีใจสูงด้วยคุณทั้งหลาย คือ มีสติ มีความเป็นผู้กล้าและความเป็นผู้สมควรแก่พรหมจรรย์ เป็นต้น ที่อยู่ของมนุษย์มีอยู่ในทวีปใหญ่ ๔ ทวีป คือ

๑. อุตตรกุรุทวีป (อ่านว่า อุด-ตะ-ระ-กุ-รุ-ทวีป)
๒. ปุพพิเทหทวีป (อ่านว่า ปุบ-พะ-วิ-เท-หะ-ทวีป)
๓. อปรโคยานทวีป (อ่านว่า อะ-ปะ-ระ-โค-ยาน-ทวีป)
๔. ชมพูทวีป (อ่านว่า ชม-พู-ทวีป)

ทวีปทั้ง ๔ นี้ ตั้งอยู่รอบภูเขาสิเนรุตามทิศทั้ง ๔ ทวีปหนึ่งๆ มีทวีปใหญ่ น้อยเป็นบริวาร ทวีปละ ๕๐๐ ทวีป (ทวีปใหญ่ ๔ ทวีป คูณ ทวีปบริวาร ๕๐๐ เท่ากับ ๒,๐๐๐ ทวีป) (*ดูภาพสมมติประกอบ*)

อธิบายลักษณะของภูเขาสิเนรุ

ภูเขาสิเนรุ เป็นศูนย์กลางของมณฑลจักรวาล คือ จักรวาลที่เราอาศัยอยู่นี้ พระพุทธเจ้าทุกพระองค์จะอุบัติขึ้นเฉพาะในมณฑลจักรวาลนี้เท่านั้น ยอดเขาสิเนรุเป็นพื้นแผ่นดินแห่งแรกที่โผล่ขึ้นหลังจากโลกธาตุถูกทำลายลง

ด้วยน้ำ แผ่นดินที่โผล่ครั้งแรกเป็นที่ตั้งของเทวดาชั้นดาวดึงส์สามภูมิ และภูมิที่อยู่สูงขึ้นไปในอากาศ คือ ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตดี ต่อจากนั้นก็เป็นที่ตั้งของรูปพรหม ๑๖ ชั้น และอรุปรหม ๔ ตามลำดับ

ภูเขาสีเนรุ มีความสูง ๑๖๘,๐๐๐ โยชน์ จมอยู่ในมหาสมุทรสี่พันนคร
ครึ่งหนึ่ง อีกครึ่งหนึ่งอยู่เหนือพื้นมหาสมุทร วัดโดยรอบได้ ๒๕๒,๐๐๐ โยชน์
ยอดเขามีลักษณะกลมมีความกว้างและความยาว ๘๔,๐๐๐ โยชน์ พื้น
แผ่นดินยอดเขาประกอบด้วยรัตนเจ็ด ตามไหล่เขา ๔ ด้าน ทิศตะวันออก
เป็นเงิน ทิศตะวันตกเป็นแก้วผลึก ทิศใต้เป็นแก้วมรกต ทิศเหนือเป็นทอง น้ำ
ในมหาสมุทรตลอดจนอากาศ ต้นไม้ ใบไม้ ที่อยู่ทิศนั้นๆ จะเป็น สีเงิน สีแก้ว
ผลึก สีเขียว สีทอง ตามสีของรัตนที่อยู่ตามไหล่เขาด้วย

ตอนกลางภูเขาสีเนรุลงมาจนถึงใต้พื้นน้ำมหาสมุทร มีชานบันไดเวียน
ห้ารอบ คือ ชั้นที่ ๑ ที่อยู่ใต้พื้นน้ำ เป็นที่อยู่ของพญานาค ชั้นที่ ๒ เป็นที่อยู่
ของครุฑ ชั้นที่ ๓ เป็นที่อยู่ของ กุมภภัณฑ์เทวดา ชั้นที่ ๔ เป็นที่อยู่ของยักษ์
เทวดา ชั้นที่ ๕ เป็นที่อยู่ของ จาตุมหาราชิกา ๔ องค์

พื้นรากฐานของภูเขาสีเนรุ มีภูเขา ๓ ลูกตั้งรับอยู่ ๓ ด้าน พื้นฐานของ
ภูเขาสีเนรุยังตั้งอยู่ในช่องระหว่างกลางของภูเขาทั้ง ๓ ใต้พื้นฐานของ
ภูเขาสีเนรุลงไปมีช่องว่างเป็นอุโมงค์ มีความกว้างหนึ่งหมื่นโยชน์ เป็นที่อยู่
ของเหล่าอสูร

ในระหว่างโลกธาตุหนึ่งๆ มีภูเขาแก้วไว้เรียกว่าภูเขจักรวาล มีขนาด
ต่ำกว่าภูเขาสีเนรุ รอบภูเขาสีเนรุ มีภูเขาสัตตบรรพ ๗ ชั้นล้อมรอบ ชั้นที่ ๑
ชื่อยุคันธร ชั้นที่ ๒ ชื่ออิสินธร ชั้นที่ ๓ ชื่อกรวิกะ ชั้นที่ ๔ ชื่อสุทัสสนะ ชั้นที่
๕ ชื่อเนมินธร ชั้นที่ ๖ ชื่อวินตกะ ชั้นที่ ๗ ชื่ออัสน์กัณณะ

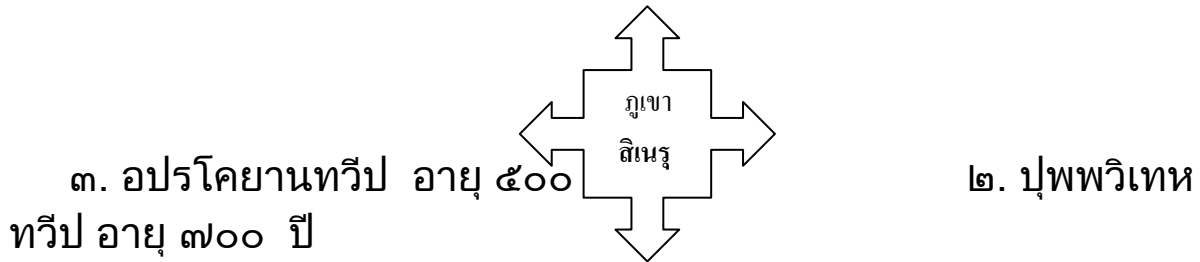
คัมภีร์สารัตถทีปนีฎีกา กล่าวไว้ว่ามหานรก ๘ ชุม และอุสสทนรก นรก
บริวารของมหานรก ตั้งอยู่ใต้พื้นดินธรรมดา ลึกลงไปตรงกันกับชมพูทวีป
รวมเนื้อที่กว้าง ๑๐,๐๐๐ โยชน์ สูง ๑๐,๐๐๐ โยชน์ เป็นรูปสี่เหลี่ยม

อธิบายลักษณะของพื้นแผ่นดิน ดังนี้คือ พื้นแผ่นดินตั้งอยู่บนน้ำ น้ำ
ตั้งอยู่บนลม ลมตั้งอยู่บนอากาศ โลกตามพุทธภาษิตได้อธิบายว่า พื้นดินหนา
๒๔๐,๐๐๐ โยชน์ ชั้นบนครึ่งหนึ่งเป็นดินธรรมดาเรียกว่า ปัสุปถวิ หนา
๑๒๐,๐๐๐ โยชน์ ชั้นล่างครึ่งหนึ่งเป็นหินเรียกว่า ลีลาปถวิ หนา ๑๒๐,๐๐๐
โยชน์ พื้นแผ่นดินตั้งอยู่บนพื้นน้ำ น้ำที่รองรับแผ่นดินนี้เป็นน้ำแข็ง มีความ
หนา ๔๘๐,๐๐๐ โยชน์ น้ำแข็งนี้ตั้งอยู่บนพื้นลม มีความหนา ๙๖๐,๐๐๐

โยชน์ ต่อจากพื้นลมไปเป็นอากาศว่างเปล่ามีแต่ความมืด ไม่มีน้ำ ไม่มีลม มีความหนาวหาประมาณมิได้

มนุษย์ที่อยู่ในทวีปต่าง ๆ รอบเขาสีเนรุ

๑. มนุษย์ในอุตตรกรุทวีป อายุ ๑,๐๐๐ ปี

๔. ชมพูทวีป อายุไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับคุณธรรม

อธิบายลักษณะของมนุษย์ที่อยู่ในทวีปทั้ง ๔

๑. **อุตตรกรุทวีป** อยู่ทิศเหนือของเขาสีเนรุ มนุษย์ในทวีปนี้มีใบหน้าเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีอายุ ๑,๐๐๐ ปีเสมอ มีการรักษาศีล ๕ เป็นนิจ ฉะนั้น เมื่อตายจะได้ไปเกิดในเทวโลกแน่นอน เมื่อถึงเวลาตายจากเทวโลกแล้วอาจไปเกิดในอบายภูมิ ๔ หรือเกิดในทวีปอื่น หรือเกิดในภูมิใดภูมิหนึ่งได้แล้วแต่บุญกรรมที่ทำในขณะที่เกิดในเทวโลก ฉะนั้นการที่คนอุตตรกรุไม่ไปสู่อบายภูมิ ก็จะเป็นเพียงชาติเดียวจากภพที่เขากำลังเป็นอยู่เท่านั้น

มนุษย์ในอุตตรกรุทวีป มีความประเสริฐกว่าคนในชมพูทวีปและเทวดาชั้นดาวดึงส์ ดังนี้

๑. ไม่ยึดถือเอาทรัพย์สินเงินทองว่าเป็นของตน
๒. ไม่ยึดถือในบุตร ภริยา สามี ว่าเป็นของตน
๓. มีอายุยืนถึง ๑,๐๐๐ ปีเสมอ

๒. **ปุพฺพวิเทหทวีป** ตั้งอยู่ที่ศตวันออกของเขาสีเนรุ มนุษย์ในทวีปนี้มี
ใบหน้าคล้าย พระจันทร์ครึ่งซีก มีอายุ ๓๐๐ ปี

๓. **อปรโคยานทวีป** ตั้งอยู่ที่ศตวันตกของเขาสีเนรุ มนุษย์ในทวีปนี้มี
ใบหน้ากลมคล้ายพระจันทร์วันเพ็ญ มีอายุ ๕๐๐ ปี

๔. **ชมพูทวีป** ตั้งอยู่ที่ใต้ของเขาสีเนรุ มนุษย์ในทวีปนี้มีใบหน้ารูป
ไข่ มีอายุขัยไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับคุณธรรม สมัยใดคนในชมพูทวีปมีกาย
วาจา ใจ สูงด้วยคุณธรรม สมัยนั้นอายุยืนถึง อสงไขยปี สมัยใดมีกาย วาจา
ใจ หย่อนในคุณธรรมต่ำสุด สมัยนั้นอายุจะลดลงมาเหลือเพียง ๑๐ ปี

คุณสมบัติของมนุษย์ในชมพูทวีป

๑. มีจิตใจรุ่งเรืองและกล้าแข็ง กล้าหาญที่จะทำดีและไม่ดีได้อย่างสุด
ทางดีทำได้จนสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า อัครสาวก
มหาสาวก ปกตีสาวก อภิญญา ทางไม่ดีทำได้ถึงฆ่าบิดา ฆ่ามารดา ฆ่าพระ
อรหันต์ ทำโลหิตุปบาท สังฆเภท หรือเรียกว่าทำอนันตริยกรรม ๕

๒. มีความเข้าใจในเหตุอันควรและไม่ควร เข้า ในเหตุผลและปฏิบัติให้รู้
รูปนามตามความเป็นจริง

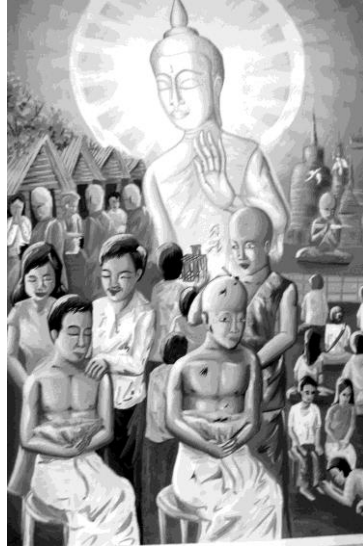
๓. เข้าใจสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ รู้และเข้าใจว่าการ
ทำ พุด คิด อย่างไรจึงจะให้ประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ในชาติหน้า หรือ
ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ ทำให้พ้นจากทุกข์โดยเด็ดขาด

๔. เข้าใจในกุศลและอกุศล การทำ พุด คิด ที่เป็นไปด้วยอำนาจของ
ความโลภ เป็นไปด้วยอำนาจของความโกรธ เป็นไปด้วยอำนาจของความลุ่ม
หลง ก็จะหลีกเลี่ยงไม่กระทำ เพราะเข้าใจผลกรรมที่จะตามมาจากการทำ พุด
คิด แล้วมาทำในสิ่งที่ เป็นบุญกุศล

๕. เชื่อว่าพวกตนนั้นมีเชื้อสายมาจากพระเจ้ามนุ ซึ่งมีตำนานเล่าว่า
พระเจ้ามนุนี้เป็นพระโพธิสัตว์ ที่ปกครองชาวชมพูทวีปมาด้วยความเที่ยง
ธรรม ทำให้ชมพูทวีปมีความรุ่งเรืองสืบทอดกันมา

มนุษย์ในชมพูทวีปจึงมีลักษณะพิเศษกว่าทวีปอื่นทั้งหมด ๓ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ที่มีจิตใจกล้าแข็งแน่วแน่ในการทำทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา
๒. มีสติตั้งมั่นในคุณพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
๓. ประพฤติพรหมจรรย์ คือ มีการอุปสมบท

จบ มนุษยภูมิ

เทวภูมิ

เทวภูมิ เป็นภูมิที่มีความสุข แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ **กามาวจร** ท่องเที่ยวอยู่ในกาม ได้แก่ สวรรค์ ๖ ชั้น **รูปาวจร** ท่องเที่ยวอยู่ในรูปฌาน ได้แก่ รูปพรหม ๑๖ ชั้น **อรุปาวจร** ท่องเที่ยวอยู่ในอรุณฌาน ได้แก่ อรูปพรหม ๔ ชั้น ฉะนั้นในสวรรค์กามาวจร ๖ ชั้น จึงยังเกี่ยวข้องกับกามคุณ ท่านแสดงว่า ชั้นจาตุมหาราชิกาและชั้นดาวดึงส์มีเหมือนมนุษย์ ชั้นยามามีแต่กายสังสัคคะ ชั้นดุสิตมีเพียงจับมือกัน ชั้นนิมมานรดีมีเพียงยิ้มรับกัน ชั้นปรนิมมิตวสวัตตีมีแต่มองดูกันเท่านั้น ส่วนในรูปาวจรและอรุปาวจร ที่เรียกว่า **พรหมโลก** ทุกชั้นไม่เกี่ยวข้องกับกาม ในอรรถกถาวิภังคค์กล่าวว่ามีเพศสตรีเพศบุรุษในพรหมโลก

คำว่า เทวะ ในคัมภีร์สัททนต์ิ แปลไว้ ๘ อย่าง ดังนี้

๑. ผู้ที่เล่น หมายถึง ผู้ที่เล่นด้วยกามคุณทั้ง ๕ คือ มีสุขสนุกสบายอยู่ด้วยทิพยสมบัติทุกเวลา
๒. ผู้ที่ปรารถนา หมายถึง ปรารถนาจะชนะปฏิบัติปฏิบัติ คือต้องการชนะเข้าศึก ไม่ยอมแพ้
๓. ผู้ที่กล่าว หมายถึง มีวาจาที่โลกนับถือ บอกว่าควรหรือไม่ควรอย่างไรก็เชื่อฟัง
๔. ผู้ที่รุ่งเรืองสว่าง หมายถึง รุ่งเรืองด้วยแสงสว่าง คือ สรีระมีความสว่างรุ่งเรืองอย่างยิ่ง
๕. ผู้ที่ได้รับความชมเชย
๖. ผู้ที่มีผู้ใคร่ หมายถึง ใคร่จะเห็นจะได้ยิน เป็นต้น ล้วนประกอบด้วยความงามเป็นพิเศษ
๗. ผู้ที่ไปได้ หมายถึง ผู้ที่ไปได้โดยไม่ขัดข้องในทุกที่ตามปรารถนา
๘. ผู้ที่สามารถ หมายถึง ผู้ที่สามารถยังกิจนั้นๆ ให้สำเร็จด้วยอำนาจสมบัติ

สวรรค์ชั้นกามาวจรภูมิ

เทพหรือเทวดาที่อยู่ในสวรรค์ชั้นกามาวจรภูมิ มีกายทิพย์ เป็นกายสว่าง ละเอียด ไม่ปฏิกุล เกิดเป็นโอปปาติกะกำเนิด คือผุดเกิดขึ้นโตทันที แต่เป็นกายที่ไม่ปรากฏแก่ตาคน ส่วนเทพในรูปภูมิและอรุณภูมิก็มีกายทิพย์เช่นเดียวกันแต่มีความละเอียดประณีตกว่า เทพบุตรเทพธิดามีแต่ความหนุ่มสาว เทพธิดาจะมีรูปลักษณะอยู่ในวัยอายุราว ๑๖ ปี เทพบุตรจะมีรูปลักษณะอยู่ในวัยอายุราว ๒๐ ปี เหมือนกันหมด มีความบริบูรณ์ด้วยความสุข อายุยืนยาว ความแก่ เจ็บ ตาย ไม่ปรากฏ ตายก็ไม่ปรากฏซาก จึงเห็นทุกข์ได้ยาก เทวดาจะมีแต่ความสุขเพลิดเพลินอยู่ตลอดเวลา

เทวดาชั้นกามาวจรภูมิ เมื่อหมดบุญจะตายจากเทวภูมิ จะมีสิ่งปรากฏให้ทราบ ๕ อย่าง คือ **มรณนิมิตของเทวดา ๕ อย่าง** ได้แก่ ๑. ผิวกายเศร้าหมอง ๒. พวงดอกไม้ยอมเหี่ยวแห้ง ๓. ผ้านุ่งห่มเศร้าหมอง ๔. เหนือไหล่ออกจากรักแร้ทั้งสองข้าง ๕. อาสนะแข็ง

ทำกุศลอย่างไรจึงเกิดเป็นเทวดา

๑. สร้างบุญกุศลไว้มากจะเกิดในวิมานของตนเอง เหมือนคนรวยยอมมีบ้านของตนเอง ไม่ต้องเช่าหรืออาศัยคนอื่นอยู่

๒. สร้างบุญกุศลไว้น้อย ไม่มีวิมานของตนเอง เกิดในวิมานเทวดา
อื่นๆ โดย

- ผุดปรากฏขึ้นที่ตักของเทวดาองค์ใด ก็เป็นบุตร ธิดา ของเทวดา
องค์นั้น
- ผุดปรากฏขึ้นที่แท่นบรรทมของเทวดาองค์ใด ก็เป็นบาท
บริจาริกาหรือภรรยาของ
เทวดาองค์นั้น
- ผุดปรากฏขึ้นใกล้แท่นบรรทมของเทวดาองค์ใด ก็เป็น ผู้รับใช้
ของเทวดาองค์นั้น
- ผุดปรากฏขึ้นภายในวิมานของเทวดาองค์ใด ก็เป็นบริวาร ของ
เทวดาองค์นั้น
- ผุดปรากฏขึ้นนอกวิมาน ใกล้วิมานของเทวดาองค์ใด ก็เป็น
บริวาร ของเทวดาใน
วิมานนั้น
- ผุดปรากฏขึ้นระหว่างวิมานพอดี ก็ดูว่าเวลาผุดเกิดหันหน้าไป
ทางวิมานใด ก็ต้อง
เป็นบริวาร ของเทวดาในวิมานนั้น
- ผุดปรากฏขึ้นระหว่างวิมานพอดี แต่ไม่หันหน้าไปทางวิมานใด
ก็ตกเป็นบริวารของ
เทวดาที่เป็นใหญ่ปกครองสวรรค์ชั้นนั้นๆ หรือจะยกให้เป็น
บริวารของเทวดาองค์ใด
องค์หนึ่งก็ได้

เทวะ หรือ เทวดา มี ๓ ประเภท คือ

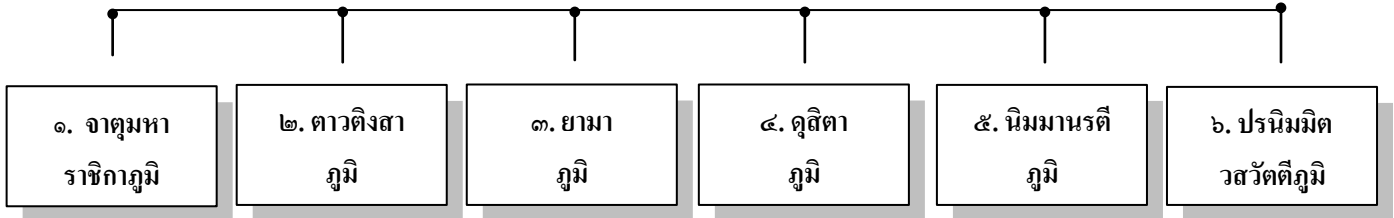
๑. อุปปัตติเทวะ เทวดาโดยกำเนิด ได้แก่ เทวดาและพรหม

๒. สัมมติเทวะ เทวดาโดยสัมมติ ได้แก่

พระมหากษัตริย์ พระราชินี พระราชโอรส พระราชธิดา

๓. วิสุทธิเทวะ เทวดาที่บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสทั้งปวง หมายถึง พระ
อรหันต์

กามาวจรภูมิ ๖

จาตุมหาราชิกาภูมิ

สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาภูมิ มีท้าวมหาราช ๔ องค์ แบ่งกันปกครอง ดังนี้

๑. ท้าวธตรฐะ อยู่ทางทิศตะวันออกของภูเขาสิเนรุ เป็นผู้ปกครองคันธัพพเทวดา

๒. ท้าววิรุฬหกะ อยู่ทางทิศใต้ของภูเขาสิเนรุ เป็นผู้ปกครองภณชเทวดา

๓. ท้าววิรุฬปักขะ อยู่ทางทิศตะวันตกของภูเขาสิเนรุ เป็นผู้ปกครองนาคเทวดา

๔. ท้าวกุเวระ อยู่ทางทิศเหนือของภูเขาสิเนรุ เป็นผู้ปกครองยักษ์เทวดา

ในอภินาฏียสูตร ได้กล่าวถึงหน้าที่ของท้าวมหาราชทั้ง ๔ และบริวาร คือ เป็นผู้รักษาด่านหน้าของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อป้องกันพวกอสูรซึ่งเป็นศัตรูของเทพชั้นดาวดึงส์จะยกทัพขึ้นมาตีเอาถิ่นสวรรค์คืน แต่ในสุดตันตปิฎกติกนิบาต ได้แสดงหน้าที่ว่า เป็นผู้ตรวจดูโลกซึ่งเป็นที่อยู่ของหมู่มนุษย์ในวัน ๘ คำแห่งปักข์ อมาตย์บริษัทยของท้าวมหาราชทั้ง ๔ เทียวตรวจดูโลก ในวัน ๑๔ คำแห่งปักข์ บุตรทั้งหลายของท้าวมหาราชทั้ง ๔ เทียวตรวจดูโลก ในวัน ๑๕ คำแห่งปักข์ ท้าวมหาราชทั้ง ๔ เทียวตรวจดูโลกเองว่าพวกมนุษย์พากันบำรุงมารดาบิดา บำรุงสมณพราหมณ์ เคารพนอบน้อมผู้ใหญ่ในตระกูล รักษาอุโบสถ ทำบุญกุศล เป็นต้น มีจำนวนมากอยู่หรือ เมื่อตรวจดูแล้วถ้าเห็นว่ามีจำนวนน้อย ก็ไปบอกแก่พวกเทพชั้นดาวดึงส์ซึ่งประชุมกันในสุธรรมสภา พวกเทพชั้นดาวดึงส์เมื่อได้ฟังตั้งนั้นก็มิใจหดหู

ทิพยกายจักกลดถอย อสุรกายจักเพิ่มพูน แต่ถ้าเห็นว่าพวกมนุษย์พากันทำดี มีบำรงมารดาบิดาเป็นต้น เป็นจำนวนมาก พวกเทพชั้นดาวดึงส์ก็จะพากันขึ้น บาน ทิพยกายจักเพิ่มพูน อสุรกายจักกลดถอย

ดังกล่าวมานี้เป็นหน้าที่ของท้าวมหาราชทั้ง ๔ ทำหน้าที่คุ้มครองโลก ทั้ง ๔ ทิศ ในเรื่องความคุ้มครองโลกนั้นพระพุทธเจ้าได้แสดงธรรมที่เป็น ธรรมคุ้มครองโลก(โลกบาล)ไว้ ๒ ข้อ คือ **หิริ ความละอายใจที่จะทำชั่ว โอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว** บุคคลทั้งหลายเมื่อมีธรรมคุ้มครองโลก รักษาไว้แล้วก็จะไม่ทำความชั่วเพราะความละอาย ไม่ทำความชั่วเพราะมี ความเกรงกลัว เมื่อเป็นเช่นนี้ถึงจะมีท้าวมหาราชทั้ง ๔ มาตรวจตราที่จิตใจ หรือไม่มีก็ตาม บุคคลทั้งหลายก็เป็นผู้ที่ละเว้นความชั่วได้แล้วด้วยความมีหิริ และโอตตปปะ

เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา อยู่ตั้งแต่กลางภูเขาสิเนรุจนกระทั่งถึง พื้นดินมนุษย์ มีชื่อเรียกตามที่อยู่อาศัย ดังนี้

๑. ภูมิภุชเวทดา เทวดาที่อยู่บนพื้นดิน
๒. รุกขภุชเวทดา เทวดาที่อยู่บนต้นไม้
๓. อากาสภุชเวทดา เทวดาที่อยู่ในอากาศ (มีวิมานอยู่)

ภูมิภุชเวทดา

เทวดาที่อาศัยอยู่บนพื้นดิน ตามสถานที่ต่างๆ เช่น ภูเขา แม่น้ำ มหาสมุทร ตามบ้านเรือน ชุมประตู่ เจตีย์ ศาลา ใต้พื้นดิน เป็นต้น โดยถือเอา สถานที่นั้นเป็นวิมานของตน

รุกขภุชเวทดา

เทวดาที่อาศัยอยู่ตามต้นไม้ มี ๒ จำพวก คือ มีวิมาน และไม่มีวิมาน รุกขเทวดาที่มีวิมานวิมานจะตั้งอยู่บนยอดไม้ เทวดาที่ไม่มีวิมานก็จะอาศัยอยู่ บนคบไม้ กิ่งไม้

อากาสภุชเวทดา

เทวดาที่มีวิมานของตนเองตั้งอยู่ในอากาศ ภายนอกวิมาน ประกอบด้วย *รัตนะ ๗ อย่าง* ได้แก่ แก้วมรกต แก้วมุกดา แก้วประพาฬ แก้ว มณี แก้ววิเชียร เงิน ทอง บางวิมานมี ๒ รัตนะ ๓ รัตนะ ขึ้นอยู่กับกุศลที่ตน เคยสร้างไว้ วิมานเหล่านี้จะลอยหมุนเวียนไปในอากาศรอบ ๆ ภูเขาสิเนรุ

เทวดาใจร้าย ๔ จำพวก

เทวดาในชั้นจาตุมหาราชิกาภูมิ บางพวกขาดเมตตาดารม เป็นเทวดาใจร้าย มี ๔ จำพวก คือ

๑. คันธัพโพ คันธัพพี คือ เทวดาชาย หญิง ที่ถือกำเนิดภายในต้นไม้ที่มีกลิ่นหอม เรียกว่านางไม้ หรือแม่ย่านาง ชอบรบกวณให้เกิดอุปสรรคต่างๆ เช่น เจ็บป่วย หรือทำอันตรายแก่ทรัพย์สินสมบัติที่นำไม้นั้นมาใช้สอย เทวดาจำพวกนี้อยู่ในความปกครองของ ท้าวธตรัฐะ **คันธัพพเทวดานี้** สิ่งอยู่ในต้นไม้ที่ตกลงไป แม้ว่าใครจะตัดฟันไป ทำเรือ แพ บ้าน เรือน เครื่องใช้สอย ก็คงสิ่งอยู่ในไม้นั้น ซึ่งผิดกับรุกขเทวดาที่อาศัยอยู่ตามต้นไม้ ถ้าต้นไม้ตายหรือถูกตัด ก็ย้ายจากต้นไม้ที่ไปต้นไม้อื่น

๒. กุมภณโท กุมภณที คือ เทวดาชาย หญิง ที่เรียกว่า **รากษส** (อ่านว่า ราก-สด) เทวดารักษาสมบัติต่างๆ รักษาป่า ภูเขา แม่น้ำ เทวดาจำพวกนี้ อยู่ในความปกครองของท้าววิรุฬหก

๓. นาโค นาคี คือ นาคเทวดาชาย หญิง มีวิชาเวทมนต์คาถา ขณะท่องเที่ยวในโลกมนุษย์ บางทีก็เนรมิตเป็นคน สัตว์ นาคเทวดาบางพวกมีอหิชาศัยชอบลงโทษพวกสัตว์นรก จะเนรมิตตัวไปเป็นนายนิรบาลคอยลงโทษสัตว์นรก เทวดาจำพวกนี้อยู่ในความปกครองของท้าววิรุฬหก

๔. ยักโข ยักขี คือ เทวดายักษ์ชาย หญิง พอใจการเบียดเบียนสัตว์นรกเช่นเดียวกับนาคเทวดา เทวดาพวกนี้ อยู่ในความปกครองของท้าวกุเวร หรือ ท้าวเวสสุวรรณ

มนุษย์จะไปเกิดเป็นเทพดาในสรวงสวรรค์ก็เนื่องด้วยบุญ เช่น การทำบุญใส่บาตร ทำทาน รักษาศีล ไปเกิดในสวรรค์ชั้นใดจะต้องทราบวิธีการวางใจในการทำบุญว่าทำเพื่ออะไร ทำอย่างไรบุญนั้นจึงมีผลมีอานิสงส์มาก สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในทานสูตรมีใจความสรุปว่า *“ผู้ใดให้ทานโดยหวังผลบุญจากการให้ทานเมื่อตายไปจะไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา”* เช่นใส่บาตรแล้วอธิษฐาน ขอให้ได้ไปเกิดในสวรรค์ ให้มีอาหารกินในชาติหน้า ขอให้ได้เลื่อนยศตำแหน่งเร็วๆ เป็นต้น จัดเป็นการให้ทานแล้วหวังผลบุญจากการให้ทาน

จบจาตุมหาราชิกาภูมิ

ดาวดึงส์ภูมิ

ดาวดิงสา หรือ ดาวดิงส์ เป็นที่เกิดของบุคคล ๓๓ คน เหตุแห่งชื่อ ดาวดิงสะ มีเหตุพอเป็นสังเขป ดังนี้

ในอดีตกาลมีหมู่บ้านหนึ่งชื่อว่า มจลคาม หมู่บ้านนี้มีคนอยู่กลุ่มหนึ่งชื่อว่า คณะสหบุญญการี แปลว่า คณะทำบุญร่วมกัน มี ๓๓ คนเป็นผู้ชายทั้งหมด หัวหน้าชื่อว่า มาชมานพ ชายทั้ง ๓๓ คนนี้ช่วยกันทำความสะอาดถนนหนทาง ถนนแห่งใดชำรุดทรุดโทรมก็ช่วยกันซ่อมแซม เพื่อให้เป็นที่สะดวกสบายแก่บุคคลทั่วไป ทำที่สำหรับเก็บน้ำเพื่อให้คนที่ผ่านไปมาได้อาศัยดื่มกิน สร้างศาลาที่ทาง ๔ แพร่ง เพื่อให้คนเดินทางได้มีที่นั่งพัก เมื่อชายทั้ง ๓๓ คนนี้สิ้นชีวิต ได้บังเกิดในเทวภูมินี้ มาชมานพที่เป็นหัวหน้ากลุ่มได้เกิดเป็นพระอินทร์ ด้วยเหตุนี้เทวภูมิชั้นที่สองนี้จึงชื่อว่า ดาวดิงสะ แปลว่า ๓๓

เทวดาชั้นดาวดิงส์มี ๒ จำพวก คือ

๑. ภูมิภฏฐเทวดา เทวดาที่อยู่บนพื้นดิน ได้แก่ พระอินทร์และเทวดาผู้ใหญ่ ๓๒ องค์ พร้อมทั้งบริวาร และ เทวอสุรา ๕ จำพวก ที่อยู่ใต้เขาสิเนรุ

๒. อากาสภฏฐเทวดา เทวดาที่อยู่ในอากาศ ได้แก่ เทวดาที่มีวิมานลอยไปในกลางอากาศตั้งแต่เหนือพื้นดินยอดภูเขาสิเนรุ ไปจดขอบจักรวาล บางวิมานก็มีเทวดาอยู่ บางวิมานก็ไม่มีเทวดาอยู่

ที่ตั้งของสวรรค์ชั้นดาวดิงส์

แผ่นดินชั้นดาวดิงส์ ตั้งอยู่บนยอดภูเขาสิเนรุ ลักษณะกลม กว้าง ๘๔,๐๐๐ โยชน์ มีสุทฺถสnnenคร กลางสุทฺถสnnenครมีปราสาทเวษยันต์เป็นที่อยู่ของพระอินทร์

สุทฺถสnnenคร เป็นที่ตั้งของสิ่งบันเทิงใจ ดังนี้

ทิศตะวันออก มีสวนนันทวัน กว้าง ๑,๐๐๐ โยชน์ มีสระโบกขรณี ๒ สระ ชื่อ มหานั้นนทา และ

จุพนันทา

ทิศตะวันตก มีสวนจิตรลดา กว้าง ๕๐๐ โยชน์ มีสระโบกขรณี ๒ แห่ง ชื่อ วิจิตรา และ จุพจิตรา

ทิศเหนือ มีสวนมิสสกัน กว้าง ๕๐๐ โยชน์ มีสระโบกขรณี ๒ แห่ง ชื่อ รัมมา และ สุรัมมา

ทิศใต้ มีสวนผารุสกัน กว้าง ๗๐๐ โยชน์ มีสระโบกขรณี ๒ แห่ง ชื่อ ภัทรา และ สุภัทรา

ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีสวน ๒ แห่ง ชื่อปุลนทริกะ และมหาวัน มีความพิเศษ คือ

๑. สวนปุลนทริกะ มีต้นปาริชาติ สูง ๑๐๐ โยชน์ แผ่กิ่งก้านออกไป ๕๐ โยชน์ เมื่อคราวออกดอกกลิ่นหอมไปไกลได้ ๑๐๐ โยชน์ ใต้ต้นปาริชาติมีแท่นบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์(เป็นแท่นศิลาที่มีสีแดงเหมือนดอกชบา) กว้าง ๕๐ โยชน์ ยาว ๖๐ โยชน์ หนา ๑๕ โยชน์ มีความอ่อนนุ่ม เมื่อพระอินทร์ประทับพักผ่อนอิริยาบถอยู่เหนือแท่นศิลาอาสน์แล้ว แท่นทิพย์นี้ก็จะอ่อนยุบลงไป เมื่อพระองค์ทรงลุกขึ้นแท่นศิลาก็จะฟูขึ้นตามเดิม สวนนี้มีศาลาพิงธรรมชื่อ ศาลาสุธัมมา มีเจดีย์มรกต คือ จุฬามณี สูง ๑๐๐ โยชน์
๒. สวนมหาวัน เป็นที่ประทับสำราญพระราชอิริยาบถของท้าวสักกเทวราช มีสระโบกขรณีชื่อ สุนันทา กว้าง ๑ โยชน์ และมีวิมานรายล้อมอยู่ ๑,๐๐๐ วิมาน

ต้นปาริชาติ หรือต้นกัลปพฤกษ์

ในสวนปุลนทริกะ กลางสวนมีต้นไม้ใหญ่แผ่สาขาอยู่ต้นหนึ่ง ชื่อปาริชาติ เป็นต้นไม้ทิพย์ ๑๐๐ ปี จะออกดอกครั้งหนึ่ง เมื่อถึงคราวนั้นดอกไม้ในสวรรค์นี้จะบานสะพรั่ง เหล่าเทพบุตรเทพธิดาก็จะพากันมารื่นเรียงผลัดเปลี่ยนเวียนกันมาเฝ้าจนกว่าดอกไม้จะบาน ครั้นดอกไม้สวรรค์บานก็จะปรากฏแสงรุ่งเรืองไปไกลหลายหมื่นวา เมื่อลมร่ำเปพัดไปทิศใดย่อมส่งกลิ่นหอมไปทิศนั้น เป็นระยะไกล ดอกจะบานสะพรั่งไปทุกกิ่งก้านทั่วทั้งต้น เทพบุตรเทพธิดาองค์ใดปรารถนาจะได้ดอกปาริชาติ ก็จะตกลงมาในมือตั้งรู้ใจ

ความเป็นอยู่ของเทวดาชั้นดาวดึงส์

เทวดาชั้นนี้มีความเป็นอยู่โดยเสวยผลบุญที่ได้ทำไว้ จึงได้ทิพยสมบัติ เทพบุตรเทพธิดามีแต่ความสวยงามเป็นหนุ่มเป็นสาวอยู่ตลอดไปไม่มีแก่ เจ็บ ตาย ปรากฏให้เห็น เทพบุตรองค์หนึ่งๆ อาจมีนางฟ้าเป็นบาทบริจาริกา ๕๐๐ หรือ ๑,๐๐๐ องค์

เทวดาในชั้นนี้ มีการไปมาหาสู่กันและกัน เทพบุตร เทพธิดา มีความรักใคร่ปรารถนาเป็นคู่ครองกัน หากขาดคู่ครองก็จะเกิดความเบื่อหน่ายใน

ความเป็นอยู่ของตน ไม่เบิกบานรื่นเริงเหมือนเทวดาที่มีคู่ครอง เทวดาในชั้นดาวดึงส์ทั้งหลายต่างหาความสุขสำราญพร้อมด้วยบริวารของตน ในส่วนทั้ง ๔ ทิศ

ความสุขที่มีอยู่ในชั้นดาวดึงส์นี้มีมากมายโดยเฉพาะสวนนันทวัน เป็นที่ให้มีความสุขได้อย่างดีเลิศกว่าสถานที่ใดๆ เทพบุตรเทพธิดาองค์ใดเกิดความทุกข์โศกเศร้าใจเพราะกลัวความตาย ถ้าได้เข้าไปยังสวนนันทวันแล้วความเศร้าโศกก็จะหายไปสิ้น เทวดาองค์ใดถ้ายังไม่เคยเข้าไปในสวนนันทวัน จัดว่าเขายังไม่รู้ถึงความสุขที่ดีเลิศในสวรรค์ สวนนันทวันอย่างไรในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นี้ มีอยู่ในสวรรค์ทุกๆ ชั้น

สิ่งสำคัญๆ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑. พระเจดีย์จุฬามณี

พระเจดีย์จุฬามณีเป็นสถานที่สำคัญที่สุดเป็นที่บรรจุ **จุฬา** คือ ส่วนของพระเกศาบนกระหม่อม พร้อมกับ **โมฬี** คือ มุ่นหรือมวยผมทั้งหมด และ **มณี**

คือ **ปิ่นมณี** หรือ **ปิ่นแก้ว** สำหรับปักมวยผม กับ **เวรณะ** คือ เครื่องรัดมวยผม หรือที่เรียกว่า **รัดเกล้า** ของพระโพธิสัตว์ คำว่า **จุฬา** แปลอีกอย่างหนึ่งว่า **ปิ่น**

เพราะฉะนั้น พระเจดีย์นี้จึงเป็นที่บรรจุ พระเกศา ปิ่นมณี และเครื่องรัดมวยผม ในตอนที่พระโพธิสัตว์เสด็จออกมหาภิเนษกรรมณี มีกล่าวไว้ใน อวิทูเร

นิทาน ในอรรถกถาชาดก มีใจความสรุปว่า

เมื่อพระโพธิสัตว์เสด็จออกมหาภิเนษกรรมณี ทรงม้ากัณฐกะ เสด็จข้ามแม่น้ำอนาเสด็จลงจากหลังม้า ประทับยืนบนลานทราย ทรงเปลื้องอาภรณ์ประทานแก่นายฉันทะ และประทานม้ากัณฐกะแก่เขา แล้วทรงจับพระขรรค์แสงดาบด้วยพระหัตถ์ขวา จับพระจุฬา(ยอดพระเกศา) กับพระโมฬี(มุ่นพระเกศาทั้งหมด) ด้วยพระหัตถ์ซ้าย ทรงตัดด้วยพระขรรค์แสงดาบ พระเกศายังเหลือแนวพระเศียรประมาณสององคุลีม้วนกลับมาทางเบื้องขวา คงอยู่ขนาดนั้นตลอดพระชนม์ชีพ พระมัสสุ(หนวด)ก็มีสมควรแก่พระเกศา ไม่ต้องปลงพระเกศาและพระมัสสุอีก พระโพธิสัตว์ทรงโยนพระจุฬากับพระโมฬีขึ้นไปในอากาศ ทำวาล์กเทวราชทอดพระเนตรเห็นด้วยทิพยจักขุ ทรงรับด้วยผอบ

รัตนะ ทรงนำขึ้นไปประดิษฐานไว้ในที่เทวสถูป ชื่อจุฬามณีเจดีย์ในสวรรค์
ชั้นดาวดึงส์ พร้อมกับอีกสองสิ่ง คือ ปิ่นมณีและเครื่องรัดเกล้า รวมเป็น ๓ สิ่ง
คือ ๑.พระจุฬามณีและพระโมฬี ๒.ปิ่นมณี ๓.เครื่องรัดเกล้า นอกจากนี้ยังเป็นที
บรรจพระเขี้ยวแก้วเบื้องขวาในคราวแบ่งพระธาตุ พระจุฬามณีเจดีย์จึงบรรจุ
ของสำคัญรวมไว้ ๔ สิ่ง

การแบ่งพระธาตุ มีใจความสรุป ดังนี้

เมื่อโทณพราหมณ์แบ่งพระธาตุ แอบหยิบเอาพระธาตุนั้น คือเขี้ยวแก้ว
เบื้องขวา ขึ้นซ่อนไว้ ณ ภายใต้อัฒวิมานพระอินทร์ทอดพระเนตรเห็น
ด้วยทิพยจักขุ ทรงดำริว่า โทณพราหมณ์ไม่อาจทำสักการะให้สมควรแก่พระ
ธาตุนั้น ควรจะนำมาบูชาในเทวโลก จึงทรงอัญเชิญพระธาตุนั้นจากฝ่า
โปกข์ของโทณพราหมณ์ ประดิษฐานในสุวรรณโกศ ทรงนำขึ้นไปบรรจุไว้ใน
พระเจดีย์จุฬามณี ในดาวดึงส์

๒. เทวสภาสุธัมมา

เทวสภาสุธัมมา หรือ สุธรรมสภา หรือ ศาลาสุธัมมา เป็นสถานที่ฟัง
ธรรมในเทวโลก ศาลานี้ประดับด้วยรัตนะทั้ง ๗ มีความสูง ๕๐๐ โยชน์ กว้าง
๓๐๐ โยชน์ วัดโดยรอบได้ ๑,๒๐๐ โยชน์ พื้นของศาลาเป็นแก้วผลึก เส้าเป็น
ทอง เครื่องบนมี ชื่อ คาน ระแนง หลังคา เพดาน เป็นต้น เป็นแก้ว หลังคามุง
ด้วยแก้วอินทนิล เพดานและเส้า สลักเป็นลวดลายต่างๆ ประดับด้วยแก้ว
ประพาฬ ช่อฟ้า ใบระกา ทำด้วยเงิน กลางศาลาตั้งธรรมาสน์สูง ๑ โยชน์ ทำ
ด้วยรัตนะทั้ง ๗ กั้นด้วยเศวตฉัตรสูง ๓ โยชน์ ข้างธรรมาสน์เป็นที่ประทับ
ของท้าวสักกเทวราช ถัดไปเป็นที่ประทับของเทวดาผู้ใหญ่ ๓๒ องค์ และ
ถัดไปเป็นที่นั่งของเทวดาผู้ใหญ่องค์อื่นๆ และเทวดาผู้น้อยทั่วไป

ศาลาสุธัมมาตั้งอยู่ข้างต้นปาริชาติ ซึ่งออกดอกปีละครั้ง เมื่อใกล้จะผลิ
ดอก ใบจะมีสีนวล เหล่าเทวดาจะมีความยินดีปรีดาว่าอีกไม่ช้าจะได้เห็นดอก
ออกสะพรั่งฉายสีแดง รัศมีแผ่ไปในปริมณฑลประมาณ ๕๐๐ โยชน์ ส่งกลิ่น
หอมไปตามลมไกล ๑๐๐ โยชน์ ลมชื่อ กันตนะ ทำหน้าที่พัดให้ดอกหล่นลง
มาเอง ลมชื่อ สัมปฏิจฉนะ ทำหน้าที่รองรับดอกไม้ไม่ให้ร่วงหล่นลงสู่พื้นดิน
ลมชื่อ ปเวสนะ ทำหน้าที่พัดเอาดอกไม้เหล่านั้นเข้าไปในศาลาสุธัมมา ลมชื่อ สัมมิ
ชชนะ ทำหน้าที่ พัดเอาดอกเก่าออกไป ลมชื่อ ลมสันถกะ ทำหน้าที่พัดจัด
ระเบียบดอกไม้เหล่านั้นให้เป็นระเบียบเรียบร้อยไม่ให้รวมกันเป็นกอง

เมื่อถึงเวลาประชุมธรรม ท้าวสักกเทวราชจะทรงเป่าสังข์วิชัยุตตระ ยาว ๑๒๐ ศอก เสียงสังข์ดังก้องกังวานทั่วทั้งภายในภายนอกพระนครสุทิสสนะ เป่าครั้งหนึ่งจะดังปรากฏอยู่นานถึง ๔ เดือนมนุษย์ เทพบุตรเทพธิดาทั้งหลายในชั้นดาวดึงส์ เมื่อได้ยินเสียงสังข์ต่างพากันมาสู่ศาลาสุธัมมา รัศมีกายและแสงจากเครื่องประดับของเทวดาทั้งหลาย สว่างไสวไปทั่วศาลา ท้าวสักกเทวราชเมื่อทรงเป่าสังข์แล้วก็เสด็จจากปราสาทเวชยันต์ พร้อมด้วยมเหสีทั้ง ๔ องค์ ทรงขึ้นช้างเอราวัณ มีเทพยดาห้อมล้อมตามเสด็จไปสู่ศาลาสุธัมมา ประมาณ ๓ โกฏิ ๖ ล้านองค์ ผู้แสดงธรรมได้แก่พรหมชื่อว่า สุนังกุมาระ ได้เสด็จลงมาแสดงธรรมเสมอ บางครั้งท้าวสักกเทวราชก็ทรงแสดงเอง หรือเทพบุตรองค์ใดที่มีความรู้ธรรมะดีก็จะเป็นผู้แสดง เทวภูมิเบื้องบนอีก ๔ คือ ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรมิตตวสวัตติ ก็มีศาลาสุธัมมา เช่นกัน

ท้าวสักกเทวราชหรือพระอินทร์ ทรงบำเพ็ญกุศลในพระพุทธศาสนา

ในระหว่างที่พระศาสนาของพระสมณโคดมยังไม่อุบัติขึ้น ท้าวสักกเทวราชผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีรัศมีกาย รัศมีวิมานด้อยกว่าเทพยดาชั้นผู้ใหญ่บางองค์ เมื่อศาสนาของพระสมณโคดมอุบัติขึ้นแล้ว ความสวยงามของวิมานและรัศมีกายจึงมีบริบูรณ์เต็มที่ ทั้งนี้เป็นเพราะกำลังของกุศลกรรมที่ท้าวเธอได้ลงมาถวายทานแด่พระมหากัสสปะที่เพิ่งออกจากนิโรธสมบัติ เรื่องมีอยู่ว่า :-

พระมหากัสสปะเมื่อออกจากนิโรธสมบัติต้องการโปรดคนยากจนที่หมู่บ้านแห่งหนึ่ง พระอินทร์ทรงทราบก็ชวนพระมเหสีเสด็จสู่โลกมนุษย์และแปลงกายเป็นคนยากจน เมื่อพระมหากัสสปะอุ้มบาตรเดินเข้าไปในหมู่บ้านและหยุดยืนอยู่ที่หน้าบ้านแรกที่ถึง ท้าวสักกะแปลงเห็นพระมหากัสสปะหยุดอยู่ที่หน้าบ้านตน จึงรีบออกมาแล้วบอกพระมเหสีแปลงให้ยกอาหารมาใส่บาตร พระเถระไม่ได้พิจารณาจึงไม่รู้ว่าสองสามีภรรยานี้เป็นท้าวสักกะและพระมเหสี แต่พอได้กลิ่นอาหารก็รู้ว่านี่เป็นอาหารทิพย์ พระมหาเถระรู้ดังนั้นก็ต่อว่าพระอินทร์ว่า “อาตมาตั้งใจมาโปรดคนยากจน มิได้ตั้งใจจะมาโปรดผู้ที่มีบุญอยู่แล้วเช่นองค์อมรินทร์ เหตุไฉนท่านจึงมาทำเช่นนี้ ” พระอินทร์ตรัสว่า “ข้าพระองค์ก็เป็นคนยากจนเหมือนกัน เพราะถึงแม้ว่าข้าพระองค์จะเป็นใหญ่อยู่ในชั้นดาวดึงส์ แต่ว่ารัศมี

กายก็ดี วิมานก็ดี ของข้าพระองค์ยิ่งด้อยกว่าเทวดาบางองค์
มากนัก ที่เป็นเช่นนี้เพราะข้าพระองค์ไม่ได้ทำกุศลในเวลาที่มี
พระพุทธรูป มาบัดนี้ข้าพระองค์ได้มาพบกับพระผู้เป็นเจ้าของ
แล้วจึงต้องการสร้างกุศลในศาสนา เพื่อให้รัศมีกายและวิมาน
ของข้าพระองค์ได้มีความสว่างรุ่งโรจน์ จึงแปลงตนมากระทำ
ดังนี้ ” อาศัยการถวายทานนี้ พระอินทร์จึงมีรัศมีกาย และวิมาน
สว่างรุ่งโรจน์สวยงามบริบูรณ์อย่างเต็มที่

ท้าวสักกเทวราชเป็นพระโสดาบัน

ท้าวสักกเทวราชพระองค์นี้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน และจะอยู่ใน
สวรรค์ชั้นดาวดึงส์จนสิ้นอายุขัย เมื่อจุติ(ตาย)จากชั้นดาวดึงส์จะเกิดใน
มนุษยโลกเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ และสำเร็จเป็นพระสกทาคามีบุคคล เมื่อสิ้น
อายุขัยแล้วก็กลับไปเกิดในชั้นดาวดึงส์อีกและได้สำเร็จเป็นพระอนาคามี เมื่อ
สิ้นอายุขัยจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์จะไปบังเกิดในพรหมชั้นสุทธาวาส ตั้งแต่
ชั้นอวิหา เป็นต้นไป จนถึงชั้น อกนิฏฐาภูมิและปรินิพพานในภูมินี้

คุณธรรมที่ทำให้เป็นท้าวสักกะ(พระอินทร์)

ท้าวสักกะจอมเทพ เมื่อเป็นมนุษย์ในกาลก่อน ได้สมาทานประพฤติก
ปฏิบัติวัตรตบต ๗ ประการ จึงเกิดเป็นท้าวสักกะ คือ

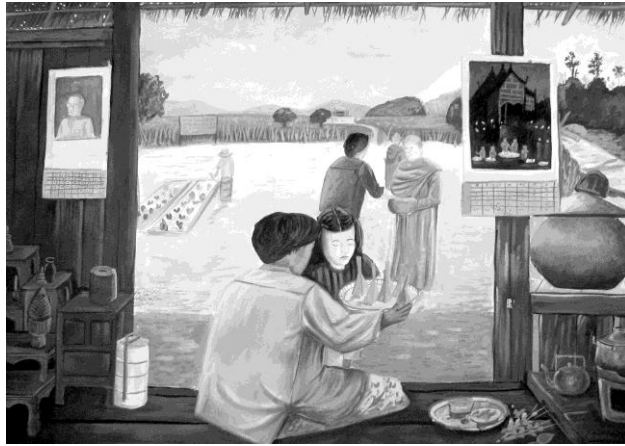
๑. เลี้ยงบิดามารดาตลอดชีวิต
๒. ประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ในตระกูลตลอดชีวิต
๓. มีวาจานุ่มนวลสุภาพตลอดชีวิต
๔. มีวาจาไม่ส่อเสียดตลอดชีวิต
๕. มีใจปราศจากความตระหนี่ ยินดีในการแจกจ่ายทาน ครอบครอง
เรือนตลอดชีวิต
๖. มีวาจาสัตย์จริงตลอดชีวิต
๗. ไม่โกรธ แม้ว่าถ้าเกิดโกรธขึ้นก็ระงับได้ทันทีตลอดชีวิต

พระอภิธรรม เกิดขึ้นครั้งแรกที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

จากบทเรียนชุดที่ ๑ สาระนั้นรู้จากพระอภิธรรม ได้แสดงให้เห็นทราบถึง
เหตุเกิดของพระอภิธรรมแล้วว่า ในพรรษาที่ ๗ ของพระพุทธเจ้า พระพุท
องค์ได้เสด็จขึ้นไปโปรดพระพุทธมารดาที่ไปอุบัติเป็นสันดุสิตเทพบุตร ความ
ตามบทเรียนชุดที่ ๑ แล้วนั้น ฉะนั้นในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นี้จึงมีสาระนั้น
สำคัญๆ สรุปลงไว้ดังที่กล่าวมาแล้ว

ทางไปสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ในทานสูตรกล่าวไว้โดยสรุปว่า “ผู้ใดทำทานโดยคิดว่าการทำทานนั้น เป็นสิ่งที่ดีงาม ตายลงย่อมไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์”

จบดาวดึงส์สามภูมิ

ยามาภูมิ

สวรรค์ชั้นที่ ๓ ชื่อว่า ยามา หรือ ยามะ แปลว่า *สิ้นไปจากทุกข์* หรือ *บรรลุนิพพานพร้อมพรุ่ง* สวรรค์ชั้นยามามีความสวยงามและประณีตกว่า สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พรุ่งพร้อมด้วยความสุขที่เป็นทิพย์ มีผู้เป็นใหญ่ คือพระสุยามเทวาริราช หรือเรียกว่า พระสุยามะ หรือ ยามะ มีที่ตั้งอยู่ในอากาศ สูงกว่ายอดภูเขาสิเนรุ ๔๒,๐๐๐ โยชน์ ไม่มีเทวดาประเภทที่อาศัยบนพื้นดิน มีแต่พวกอภิสวรรค์เทวดาพวกเดียว มีวิมาน ทิพยสมบัติ ร่างกาย สวยงามและประณีตกว่าเทวดาชั้นดาวดึงส์

ทางไปสวรรค์ชั้นยามา

ทานสูตรกล่าวไว้ว่า “ถ้าผู้ใดทำทานโดยคิดว่า *บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย เคยทำบุญทำทานมา โดยตลอด เราก็ควรจะได้ทำตามประเพณีที่ท่านเคยทำมา*” ถ้าผู้นั้นให้ทานด้วยอาการอย่างนี้แล้ว เมื่อทำกาลกิริยาตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเหล่าเทวดาทั้งหลายในสวรรค์ชั้นยามา

ตัวอย่างผู้ที่ไปเกิดในชั้นยามาภูมิ คือ อุบาสกผู้หนึ่งมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา อุทิศถวายอาหารเป็นสังฆทานแก่พระภิกษุสงฆ์วันละ ๔ รูป

ทุกวัน เขาได้จ้างบุรุษผู้หนึ่งให้คอยเปิดปิดประตูเวลาพระจะมารับสังฆทาน
บุรุษนั้นต้อนรับพระภิกษุสงฆ์ที่มารับสังฆทานด้วยความนอบน้อมเลื่อมใส
ศรัทธา เมื่ออุบาสกผู้นั้นดับชีพลงได้ *ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นยามา* ส่วนบุรุษผู้
ต้อนรับเฝ้าประตูไปบังเกิดในดาวดึงส์

จบยามาภูมิ

ดุสิตาภูมิ

สวรรค์ชั้นที่ ๔ ชื่อว่า ดุสิตา หรือ ดุสิตะ มักเรียกว่า ชั้นดุสิต แปลว่า
ยินดีชื่นบาน คือ มีปีติอยู่ด้วยสิริสมบัติของตน เป็นภูมิที่อยู่ของพระโพธิสัตว์
ก่อนที่จะไปบังเกิดในมนุษยโลก เทวดาในชั้นดุสิต นับว่าเป็นเทวดาที่
ประเสริฐกว่าเทวดาในภูมิอื่นๆ มีท้าวสันตสูติเทวราชเป็นผู้ปกครอง มีร่างกาย
วิมาน ทิพยสมบัติ สวยงามประณีตกว่าเทวดาในชั้นยามา

ดุสิตาภูมิตั้งอยู่ท่ามกลางอากาศ สูงจากชั้นยามาขึ้นไป ๔๒,๐๐๐
โยชน์ บริเวณแผ่กว้างออกไปจนจดขอบจักรวาล เทวดาเป็นอากาศัญญูเทวดา
เท่านั้น

ความโกลาหลในสวรรค์

ความโกลาหลอย่างขนานใหญ่ของพวกเทวดาทั้งปวงมีอยู่สามสมัย
คือ สมัยเมื่อโลกจะวินาศ สมัยเมื่อพระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้น สมัยเมื่อพระเจ้า

จักรพรรดิจะเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายในบัดนี้ ก่อนที่จะลงมาเกิดในโลกนี้ ได้ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ประทับอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต เมื่อกาลใกล้กำหนดที่จะตายจากเทวดา ลงมาตรัสรู้ในมนุษย์โลก เทวดาทั้งปวงก็เกิดโกลาหลพากันไปเฝ้าทูลอาราธนาพระโพธิสัตว์ลงไปตรัสรู้ พระโพธิสัตว์ได้ทรงตรวจดู สถานะ ๕ อย่าง คือ ๑. กาล ๒. ทวีป ๓. ประเทศ ๔. ตระกูล ๕. มารดาและกำหนดอายุของมารดา

กาล คือ กาลแห่งอายุขัยของมนุษย์ ถ้ามนุษย์มีอายุขัยมากเกินไปขึ้นปีขึ้นไป หรือ ต่ำกว่าร้อยปีลงมา ก็ไม่ใช่กาลที่จะลงมาตรัสรู้ เพราะยุคสมัยที่มนุษย์อายุขัยมากไปก็ไม่อาจเห็นไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา น้อยไปก็มีกิเลสหนาไม่อาจเห็นธรรม แต่ในปัจจุบันนี้เป็นยุคที่มนุษย์มีอายุร้อยปี จึงเป็นกาลที่จะลงมาตรัสรู้ได้

ทวีป คือ ทรงเห็นชมพูทวีปเหมาะที่จะลงมาตรัสรู้

ประเทศ คือ ทรงเห็นมัชฌิมประเทศคือท้องถิ่นของชมพูทวีปเป็นที่เหมาะ เช่น สถานที่ประสูติปัจจุบันอยู่ในเนปาล

ตระกูล ทรงเห็นคักยราชตระกูล และพระเจ้าสุทโธทนะจะเป็นพระบิดาได้

พระมารดา ทรงเห็นพระนางสิริมหามายามีศีลและบารมีธรรมสมควรเป็นพระมารดาได้ ทั้งจะมีพระชนม์สืบไปจากเวลาที่พระโอรสประสูติเพียงเจ็ดวัน สัตว์อื่นไม่อาจอาศัยคัพภุทร(ครรภ์)บังเกิดได้อีก

ครั้นพระโพธิสัตว์ทรงเห็นสถานะทั้ง ๕ มีครบบริบูรณ์แล้ว จึงทรงรับอาราธนาของเทพทั้งปวง

ทางไปสวรรค์ชั้นดุสิต

ทานสูตรกล่าวว่า *“ผู้ใดให้ทานโดยคิดว่า เราหุงหากินได้ สมณพราหมณ์เหล่านั้น ไม่ได้หุงหากิน ถ้าเราไม่ให้ทานก็เป็นสิ่งไม่ควรอย่างยิ่ง เมื่อเขาตายลงแล้วกุศลนั้นส่งผล ย่อมทำให้เขาไปบังเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นดุสิต”*

ตัวอย่างผู้ไปเกิดในชั้นดุสิต ได้แก่ พระนางสิริมหามายา พระพุทธมารดาของพระสัมมา สัมพุทธเจ้า ครั้นประสูติพระโพธิสัตว์แล้ว ๗ วัน สวรรคตแล้วไปเกิดเป็นเทพบุตร อาจมีคำถามว่า ทำไมต้องเกิดเป็นเทพบุตร

ซึ่งเป็นชาย เกิดเป็นเทพธิดาไม่ได้หรือ ? เหตุผลคือ เพราะเป็นวิสัยของพระ
พุทธชนนี้ซึ่งมีบุญญาธิการ ถ้าเกิดเป็นเทพธิดาหากเทพบุตรเกิดความ
ปฏิพัทธ์มีจิตรักใคร่เสนาหา จะเกิดเป็นโทษอย่างยิ่งแก่เทพบุตรองค์นั้น

จบดุสิตาภุมิ

นิมมานรตีภุมิ

สวรรค์ชั้นที่ ๕ ชื่อว่า นิมมานรตี หรือ นิมมานรตี แปลว่า *อภิรมย์ยินดี*
ในสิ่งที่นิรมิตขึ้น คือนอกจากทิพอารมณที่ได้รับอยู่โดยปรกติแล้ว ในเวลาที่
ต้องการสิ่งใด ก็นิรมิตสิ่งนั้นขึ้นได้อีกตามความต้องการ เทวดาที่เกิดในชั้น
จาตุมหาราชิกา จนถึง ดุสิต ทั้ง ๔ ภุมินี้ ย่อมมีคู่ครองของตนเป็นประจำอยู่
มากบ้าง น้อยบ้าง ตามบุญญาธิการของตน แต่ในชั้นนิมมานรตี และปรนิม
มิตวสวัตตี ไม่มีคู่ครองของตนเป็นประจำ เวลาใดที่ปรารถนาใคร่จะเสพกาม
คุณก็จะเนรมิตขึ้นมาตามที่ใจปรารถนา เมื่อได้เพลิดเพลินกับการเสพกาม
คุณแล้ว เทพเนรมิตจะอันตรธานไป มีความเพลิดเพลินเป็นอยู่เช่นนี้ตลอดไป
เมื่อพิจารณาแล้วก็ป็นภุมินที่น่ารื่นรมย์ แต่ถ้าจะพิจารณาโดย
สภาวะธรรมแล้ว เห็นว่าเป็นการไปใช้บุญเก่า พร้อมกับสะสมกิเลสใหม่ไปด้วย
เมื่อหมดบุญเก่าก็ต้องไปรับผลของกิเลสที่สะสมใหม่ เมื่อตายจากเทวภุมิแล้ว

อาจจะไปเกิดในอบายภูมิด้วยกำลังแห่งอกุศลที่ได้กระทำไว้ในเทวภูมินั้น เมื่อท่านทราบเช่นนี้แล้วก็ไม่ควรยินดี แต่ให้มองเห็นวิภวของชีวิตว่าถึงจะเกิดมาได้รับความสุขอย่างล้นเหลือใน เทวภูมิใดๆ ก็ตาม ตราบใดเมื่อยังมีการเกิดอีก ความทุกข์ความโศกนั้นก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้แน่นอน

นิมมานรตีภูมิ อยู่กลางอากาศห่างจากดุสิตาภูมิขึ้นไป ๔๒,๐๐๐ โยชน์ มีแต่อากาศวิภวเทวดา อย่างเดียว ที่มีความสุขงามประณีต มีอายุยืนกว่า เทวดาในชั้นดุสิต ทางไปสวรรค์ชั้นนิมมานรตี

ในทานสูตรกล่าวว่า *“ผู้ใดทำทานโดยคิดว่าเราจะให้ท่านเหมือนอย่างญาติทั้งหลายที่ได้กระทำมาในอดีต เมื่อตายและกุศลนั้นจะส่งผล ย่อมทำให้เขาไปบังเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นนิมมานรตี”*

ตัวอย่างผู้ที่ไปเกิดในสวรรค์ชั้นนี้ คือ หญิงชราอนาถาผู้หนึ่งได้ใส่บาตรด้วยน้ำผักดอง แต่พระมหากัสสปเถระเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ที่ออกจากนิโรธสมาบัติ พอตกกลางคืนเข้านอนเกิดเป็นโรคลมจับพลัน ถึงแก่ความตาย ก่อนที่จะตายนางยังซึ้งซมปีติโสมนัสอยู่ในใจที่พระมหากัสสปเถระเจ้าได้กรุณาไปรดถึงหน้าบ้านเพื่ออนุเคราะห์ให้นางได้ทำทาน กุศลนี้เองที่นำให้นางไปเกิดเป็นเทพนารี มีฤทธิ์ มีอานุภาพมากในสวรรค์ชั้นนิมมานรตี เสวยทิพยสมบัติอยู่ในปราสาทพิมาน

จบ นิมมานรตีภูมิ

ปรนิมิตตวสวัตตีภูมิ

สวรรค์ชั้นที่ ๖ ชื่อว่า **ปรนิมิตวสวัตตี** แปลว่า *ทำอำนาจของตนให้ เป็นไปในโศกะทั้งหลายที่ผู้อื่นรู้ความคิดของจิตแล้วนิรมิตให้* เทวดาใน สวรรค์ชั้นนี้เพียงแต่คิด ก็จะมีผู้เนรมิตสิ่งปรารถนานั้นให้ ไม่ต้องเนรมิตเอง ผู้ ที่มาคอยนิรมิตให้ นั้นไม่มีกล่าวว่าเป็นเทพพวกไหนชั้นไหน ทำให้เทวดาชั้น นี้มีความสุขความสำราญยิ่งกว่าสวรรค์ชั้นที่ ๕ เมื่อปรารถนาเสวยกามคุณก็มี ผู้นิรมิตให้ เมื่อได้เสวยกามคุณสมความปรารถนาแล้ว เทพเนรมิตจะ อันตรธานไป

ปรนิมิตวสวัตตีภูมิตั้งอยู่ในอากาศ ห่างจากนิมมานรดีภูมิ ๔๒,๐๐๐ โยชน์ มีแต่อากาศัญญู-เทวดาอย่างเดียว มีท้าวปรนิมิตตเทวราช หรือ ท้าว วสวัตตีเทวราช เป็นผู้ปกครองเทวดาทั้ง ๖ ชั้น เทวดาในชั้นนี้มีร่างกาย วิมาน ทิพยสมบัติ สวยงามประณีตมากกว่าเทวดาในชั้นนิมมานรดี ภูมินี้ถือ ว่าเป็นยอดภูมิ คือ ภูมิที่สูงสุดของเทวดา

ทางไปสวรรค์ชั้นปรนิมิตวสวัตตี

ในทานสูตรกล่าวไว้ว่า *“ผู้ใดทำทานโดยคิดว่า ทำทานเพื่อให้จิตเกิด ความปลื้มปิติในบุญที่ทำ เมื่อตายลงและกุศลนั้นจะส่งผล จะทำให้ไปเกิดใน สวรรค์ชั้นปรนิมิตวสวัตตี”*

จบปรนิมิตวสวัตตีภูมิ

ในมนุษยโลกและเทวโลก ภูมิไหนจะมีพระอริยบุคคลมากกว่า

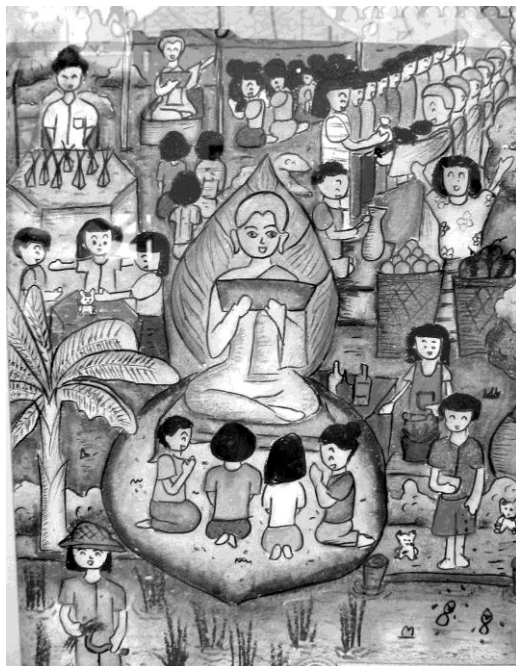
ในเทวภูมิมีพระอริยบุคคลมากกว่ามนุษยภูมิ เพราะพระสัมมาสัมพุทธ เจ้าเมื่อแสดงธรรมแต่ละครั้งมีเทวดาฟังธรรมและบรรลुเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเทวดาที่ฟังธรรมแล้วบรรลุเป็นพระโสดาบันและพระสกทาคามี มี เป็นจำนวนมาก

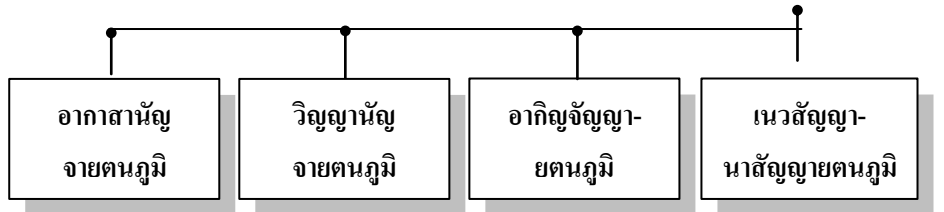
ส่วนที่บรรลุเป็นพระอนาคามีบุคคลเมื่อหมดอายุขัยจากเทวดาแล้วก็จะ ไปบังเกิดในพรหมภูมิ ส่วนที่บรรลุเป็นพระอรหันต์เมื่อหมดอายุขัยแล้วก็ ปรีนิพพานไม่มีการเกิดอีก

การที่พระอริยบุคคลในมนุษยโลกมีน้อยกว่าในเทวโลก เพราะบุคคลที่ นับถือพระพุทธศาสนาในมนุษยโลกนี้ มีความสนใจในการปฏิบัติวิปัสสนา น้อย และยังในปัจจุบันมนุษยโลกเข้าสู่ยุค คือ มีสัปบุรุษ (คนดี)อยู่เพียง ๑

ใน ๔ ส่วน นอกนั้นเป็นอสังขบุรุษ (คนพาล) ที่ไม่ได้ตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดี ไม่สนใจเรื่องปริยัติและปฏิบัติจึงขาดความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนา ไม่อาจนำตนให้พ้นจากปุถุชนไปสู่อริยบุคคลได้ ฉะนั้น การจะเข้าถึงความเป็นพระอริยบุคคล ต้องมีคุณธรรม ๗ ประการ คือ

๑. ต้องเป็นติเหตุบุคคล(อ่านว่า ตี-เห-ตุ-กะ-บุค-คฺล) คือ บุคคลที่เกิดมาประกอบด้วยเหตุ ๓ คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ อันเป็นผู้ที่เกิดมาพร้อมด้วยปัญญา
๒. เคยสร้างปัญญาบารมีในการเจริญวิปัสสนามาแต่ชาติก่อน
๓. ขวนขวายในการเจริญวิปัสสนาในปัจจุบันชาติ
๔. วิธีการเจริญวิปัสสนาถูกต้องตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้
๕. สถานที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติ
๖. ไม่มีความกังวลใดๆ ในปิลิปิทธิ ๑๐ ประการ คือ กังวลเรื่องที่อยู่ กังวลเรื่อง ฐานะ กังวลเรื่อง ลาภสักการะ กังวลเรื่อง หมู่คณะ กังวลเรื่อง นวกรรม(งานก่อสร้าง) กังวลเรื่อง การเดินทาง กังวลเรื่อง ญาติ กังวลเรื่อง โรคภัยไข้เจ็บ กังวลเรื่อง การเล่าเรียน กังวลเรื่อง การแสดงอิทธิฤทธิ์
๗. มีเวลาในการปฏิบัติอันสมควร

รูปาวจรภูมิ ๑๖ ชั้น

รูปาวจรภูมิ มี ๑๖ ภูมิ คือ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุตติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓ จตุตถฌานภูมิ ๓

ปฐมฌานภูมิ มี ๓ ภูมิ

ผู้ที่เจริญสมถกรรมฐานจนบรรลุปฐมฌาน มีองค์ฌาน ๕ คือ *วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา* โดยแบ่งการเจริญปฐมฌานออกเป็น ๓ ระดับ คือ อย่างอ่อน อย่างกลาง อย่างแก่กล้า ผู้ที่เจริญปฐมฌานอย่างใด ๆ แล้ว ถ้าตายไปโดยที่ฌานยังไม่เสื่อม ฌานนั้นจะส่งผลให้ไปเกิดในปฐมฌานภูมิ ๓ ตามกำลังฌานที่ได้ ดังนี้

๑. **ปารีสัชชาภูมิ** ผู้ที่เกิดในภูมินี้ก็ได้ชื่อว่า **พรหมปารีสัชชา** แปลว่า *เป็นบริษัทยของท่านมหาพรหม* เป็นผู้บำรุงมหาพรหม ที่จะได้กล่าวในชั้นที่ ๓ พรหมในภูมินี้เกิดด้วยปฐมฌานที่มีกำลังอ่อน
๒. **ปุโรหิตาภูมิ** ผู้ที่เกิดในภูมินี้ก็ได้ชื่อว่า **พรหมปุโรหิตา** แปลว่า *เป็นปุโรหิตของมหาพรหม* พรหมในภูมินี้เกิดด้วยปฐมฌานที่มีกำลังปานกลาง
๓. **มหาพรหมาภูมิ** ผู้ที่เกิดในภูมินี้ก็ได้ชื่อว่า **มหาพรหม** แปลว่า *พรหมผู้ใหญ่* เป็นใหญ่เป็นหัวหน้าของพรหมทั้ง ๒ ที่กล่าวมา เป็นพรหมที่มีวรรณะยิ่งกว่า มีอายุยืนกว่า เป็นต้น พรหมในภูมินี้เกิดด้วยปฐมฌานที่มีกำลังแก่กล้า

ที่ตั้งของปฐมฌาน

ที่ตั้งของปฐมฌานภูมิ ๓ ตั้งอยู่ในอากาศอยู่ในชั้นเสมอกัน แต่มีความ
รุ่งเรืองกว่ากัน ตั้งห่างจากเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ประมาณ ๕,๕๐๘,๐๐๐
โยชน์ มีวิมาน สวนดอกไม้ และสระโบกขรณี อันล้วนด้วยรัตนทั้ง ๗ มีรัศมี
แวววาวสวยงามยิ่ง

จบปฐมฌานภูมิ ๓

ทุติยฌานภูมิ มี ๓ ภูมิ

ผู้ที่เจริญสมถกรรมฐานจนบรรลุทุติยฌาน มีองค์ฌาน ๔ คือ *วิจารณ์ ปีติ*
สุข เอกัคคตา หรือบรรลุตติยฌาน มีองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา โดย
แบ่งการเจริญออกเป็น ๓ ระดับ คือ อย่างอ่อน อย่างกลาง อย่างแก่กล้า ผู้ที่
เจริญทุติยฌานหรือตติยฌานอย่างใด ๆ แล้ว ถ้าตายไปโดยที่ฌานยังไม่เสื่อม
ฌานนั้นจะส่งผลให้ไปเกิดในทุติยฌานภูมิ ๓ ตามกำลังฌานที่ได้ ผู้ที่ได้ทุติย
ฌานและผู้ที่ได้ ตติยฌาน จะไปเกิดในทุติยฌานภูมิ ๓ เช่นเดียวกัน เพราะ
อำนาจของวิตกและวิจารณ์นั้นใกล้เคียงกันมาก ทุติยฌาน มี ๓ ภูมิ คือ

๑. **ปริตตภาภาภูมิ** ผู้ที่เกิดในภูมินี้ได้ชื่อว่า **พรหมปริตตภา** แปลว่า *มี*
รัศมีน้อย คือ มีแสงสว่างน้อยกว่าพรหมชั้นทุติยฌานด้วยกัน พรหมในภูมินี้
เกิดด้วยกำลังของทุติยฌาน หรือ ตติยฌานที่มีกำลังอ่อน เป็นบริวารคอยรับ
ใช้อาภัสสาพรหม ซึ่งเป็นหัวหน้า

๒. **อัปมาณภาภาภูมิ** ผู้ที่เกิดในภูมินี้ก็ได้ชื่อว่า **พรหมอัปมาณภา**
แปลว่า *มีรัศมีไม่มีประมาณ* คือมีแสงสว่างมากเกินที่จะประมาณได้ พรหมใน
ภูมินี้เกิดด้วยกำลังของทุติยฌานหรือ ตติยฌานที่มีกำลังปานกลาง เป็น
ผู้ให้คำปรึกษาในกิจการงานของอาภัสสาพรหม

๓. **อาภัสสราภูมิ** ผู้ที่เกิดในภูมินี้ก็ได้ชื่อว่า **พรหมอาภัสสรา** แปลว่า *มี*
รัศมีสว่างไสว คือแผ่ออกไปแต่ที่นั่นที่นี้ดุจสายฟ้าแลบออกจากกลีบเมฆ เพราะ
มีชั้นธันดานเกิดจากฌานที่มีปีติ หรืออีกนัยหนึ่ง **อาภัสสรา** แปลว่า *มีรัศมี*
พวยพุ่ง คือหยดย้อยออกเหมือนหยดย้อยออกมาจากสระ หรือดุจเปลวไฟ
แห่งโคมประทีป อีกอย่างหนึ่ง อาภัสสรา แปลว่า *มีปกติสว่างไสวด้วยรัศมี*
พรหมในภูมินี้เกิดด้วยกำลังของทุติยฌาน หรือตติยฌานที่มีกำลังแก่กล้า
พรหมอาภัสสราเป็นหัวหน้าในชั้นทุติยฌานภูมิทั้ง ๓

ที่ตั้งของทุติยฌานภูมิ

ที่ตั้งของทุติยฌานภูมิ ๓ ตั้งอยู่ในอากาศอยู่ในชั้นเสมอกัน แต่มีความ
รุ่งเรืองกว่ากัน ห่างจากปฐมฌานภูมิขึ้นมาประมาณ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ มี
วิมาน สวนดอกไม้ สระโบกขรณี อันล้วนด้วยรัตนะทั้ง ๗ มีรัศมีแวววาว
สวยงามยิ่ง มีต้นกัลปพฤกษ์ ทุกสิ่งสวยงามประณีตยิ่งกว่าปฐมฌานภูมิ ๓

จบทุติยฌานภูมิ ๓

ตติยฌานภูมิ มี ๓ ภูมิ

ผู้ที่เจริญสมถกรรมฐานจนบรรลุจตุตถฌาน มีองค์ฌาน ๒ คือ *สุข*
เอกัคคตา โดยแบ่งการเจริญทุติยฌานออกเป็น ๓ ระดับ คือ อย่างอ่อน อย่าง
กลาง อย่างแก่กล้า ผู้ที่เจริญ **จตุตถฌาน**อย่างใด ๆ แล้ว ถ้าตายไปโดยที่
ฌานยังไม่เสื่อม ฌานนั้นจะส่งผลทำให้เกิดในตติยฌานภูมิ ๓ ตามกำลังฌานที่
ได้ ตติยฌานภูมิ มี ๓ ภูมิ คือ

๑. **ปริตตสภาภูมิ** ผู้ที่เกิดในภูมินี้ก็ได้ชื่อว่า **พรหมปริตตสภา** แปลว่า *มี*
รัศมีแห่งสรีระสวยงามน้อย คือ น้อยกว่าพวกพรหมชั้นตติยฌานด้วยกัน
พรหมในภูมินี้เกิดด้วยกำลังของจตุตถฌานที่มีกำลังอ่อน เป็นบริวารคอยรับ
ใช้สักกัณหาพรหม ซึ่งเป็นหัวหน้า
๒. **อัปป์มาณสภาภูมิ** ผู้ที่เกิดในภูมินี้ก็ได้ชื่อว่า **พรหมอัปป์มาณสภา**
แปลว่า *มีรัศมีแห่งสรีระสวยงามอย่างไม่มีประมาณ* คือ มากเกินที่จะประมาณ
ได้ พรหมในภูมินี้เกิดด้วยกำลังของจตุตถ-ฌานที่มีกำลังปานกลาง เป็นพรหม
ให้คำปรึกษาในกิจการงานของสักกัณหาพรหม ซึ่งเป็นหัวหน้า
๓. **สุกัณหาภูมิ** ผู้ที่เกิดในภูมินี้ก็ได้ชื่อว่า **พรหมสุกัณหา** แปลว่า
มากมายไปด้วยรัศมีที่สวยงาม คือ มีรัศมีผุดสว่างทั่วไป แผ่ซ่านออกจากสรีระ
เป็นอันเดียวกัน มีลิริเหมือนอย่างแท่งทองที่โรจน์รุ่งอยู่ในหีบทอง หรืออีกนัย
หนึ่ง รัศมีสวยงามของพรหมเช่นกับรัศมีของดวงจันทร์ มีแสงสว่างของรัศมี
รวมกันอยู่เป็นวงกลม ไม่กระจัดกระจายออกจากกัน พรหมในภูมินี้เกิดด้วย
กำลังของจตุตถฌานที่มีกำลังแก่กล้า เป็นหัวหน้าปกครองพรหมในชั้นตติย
ฌานภูมิทั้ง ๓

ที่ตั้งของตติยฌานภูมิ

ที่ตั้งของตติยฌานภูมิ ๓ ตั้งอยู่ในอากาศอยู่ในชั้นเสมอกัน แต่มีความ
รุ่งเรืองกว่ากัน ห่างจากตติยฌานภูมิ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ มีวิมาน สวน
ดอกไม้ สระโบกขรณี อันล้วนด้วยรัตนะทั้ง ๗ มีรัศมีแวววาวสวยงามยิ่ง มีต้น
กัลปพฤกษ์ ทุกสิ่งสวยงามประณีตยิ่งกว่าตติยฌานภูมิ ๓

คราวที่โลกถูกทำลาย

โลกจะถูกทำลายด้วย **ไฟ น้ำ ลม** ในคราวที่โลกถูกทำลายด้วยไฟ ไฟ
จะลุกไหม้ตั้งแต่อบายภูมิ มนุษย์ภูมิ เทวภูมิ จนถึง **ปรุฌมฌานภูมิ ๓** ถูกทำลาย
ทั้งหมด

คราวที่โลกถูกทำลายด้วย **น้ำ** น้ำจะท่วมตั้งแต่อบายภูมิ มนุษย์ภูมิ
เทวภูมิ **ปรุฌมฌานภูมิ ๓** **ตติยฌานภูมิ ๓** ถูกทำลายทั้งหมด

คราวที่โลกถูกทำลายด้วย **ลม** ลมจะพัดทำลายตั้งแต่อบายภูมิ มนุษย์
ภูมิ เทวภูมิ **ปรุฌมฌานภูมิ ๓** **ตติยฌานภูมิ ๓** **ตติยฌานภูมิ ๓** จะถูกทำลาย
ทั้งหมด

ภูมิที่พ้นจากการถูกทำลายด้วยไฟ น้ำ ลม คือ จตตถฌานภูมิ และ อรูป
ภูมิ

จบตติยฌานภูมิ ๓

จตตถฌานภูมิ มี ๗ ภูมิ

ผู้ที่เจริญสมถกรรมฐานจนบรรลุปัญญาจมฌาน มีองค์ฌาน ๒ คือ
อุเบกขา เอกัคคตา มี ๗ ภูมิ คือ ๑.เวหัพผลาภูมิ ๒.อัสญญัสตตภูมิ ๓.อวิหา
ภูมิ ๔.อตัปปาภูมิ ๕.สุทฺถสสาภูมิ ๖.สุทฺถสสีภูมิ ๗.อกนิฏฐาภูมิ

๑. เวหัพผลาภูมิ	๓. อวิหาภูมิ
๒. อัสญญัสตตภูมิ	๔. อตัปปา
๕. สุทฺถสสาภูมิ	
๖. สุทฺถสสีภูมิ	
๗. อกนิฏฐาภูมิ	

รวมเฉพาะภูมิที่ ๓ - ๗
เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า
สุทธาวาสภูมิ ๕

เวห้ปผลาภุมิ และ อลัญญลัตตภุมิ

๑. **เวห้ปผลา** แปลว่า *มีผลไพบูลย์* ซึ่งเกิดขึ้นด้วยอำนาจของฌาน พ้นจากการถูกรุกทำลายทั้งปวง ผู้ที่เกิดในภุมินี้ได้ชื่อว่า พรหมเวห้ปผลา พรหมในภุมินี้เกิดด้วยกำลังของปัญจฌาน พรหมชั้นนี้ไม่ได้แบ่งเป็น ๓ ชื่อสำหรับผู้ที่ได้อย่างอ่อน อย่างปานกลาง และอย่างประณีตแต่อย่างใด กล่าวไว้ชื่อเดียวรวมๆ กันไป

๒. **อลัญญ** แปลว่า ไม่มีสัญญาเสียเลย พรหมชั้นนี้เป็นที่เกิดของผู้ได้ปัญจฌานแบบเพ่งอยู่เป็นนิตย์ว่าจิตไม่มี เห็นโทษของจิตว่าจิตเป็นสิ่งที่ เป็นทุกข์ ได้รับอารมณ์แล้วก็เป็นทุกข์ก็เพราะมีจิต รากะ โทสะ โมหะ ล้วน อาศัยจิตเกิดขึ้น มีความเห็นว่าไม่มีจิตเป็นของดีเป็นนิพพานในปัจจุบัน จึงเพ่งอยู่เป็นนิตย์ว่าจิตไม่มีๆ สำรอก ดับนามขันธ์ และเวลาตายจากมนุษย์ ถ้ายืนตายก็ไปเกิดเป็นพรหมในท่ายืน ถ้านั่งก็ไปเกิดเป็นพรหมในท้านั่ง และก็อยู่ในอิริยาบถนั้นจนถึงจุติ หรือเรียกว่า พรหมลุกพัก ซึ่งมีเพียงรูปขันธ์อย่างเดียวไม่มีนามขันธ์ เมื่อหมดอายุขัย **นามขันธ์**ก็จะเกิดขึ้นเพื่อนำไปเกิดในภพใหม่ชาติใหม่ต่อไป *เป็นพรหมภายนอกพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้ปฏิบัติเพื่อไปเกิดเป็นพรหมพวกนี้*

ที่ตั้งของเวห้ปผลาภุมิ และอลัญญลัตตภุมิ

ตั้งอยู่ท่ามกลางอากาศ ทั้ง ๒ ภุมิ อยู่ในระนาบเดียวกัน ห่างจากตติยฌานภุมิ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ มีวิมาน สวนดอกไม้ สระโบกขรณี ล้วนด้วยรัตนะทั้ง ๗ มีรัศมีแวววาวสวยงามยิ่ง มีต้นกัลปพฤกษ์ ทุกสิ่งสวยงามประณีตยิ่งกว่าพรหมชั้นตติยฌาน

จบเวห้ปผลาภุมิ และ อลัญญลัตตภุมิ

สุทธาวาสภูมิ มี ๕ ภูมิ

สุทธาวาส แปลว่า *อาวาส* คือที่อยู่ของผู้บริสุทธิ์ หรือ ที่อยู่อันบริสุทธิ์ หมายถึงภูมิอันเป็นที่อยู่ของท่านผู้บริสุทธิ์ กล่าวคือ เป็นที่อยู่ของพระอริยบุคคล ๒ จำพวก คือ พระอนาคามี และพระอรหันต์ และมีคุณสมบัติพิเศษอีก ๒ ประการคือ ต้องเป็นพระอนาคามีที่มีอินทรีย์อย่างใดอย่างหนึ่งแก่กล้าด้วยและเจริญสมณะจนได้ปัญจมณด้วย เมื่อสิ้นชีวิตจะไปเกิดอยู่ในชั้นสุทธาวาสภูมิ และจะสำเร็จเป็นพระอรหันต์ นิพพานในชั้นสุทธาวาสภูมินั้น ไม่กลับมาเกิดอีก

สุทธาวาสภูมิ มี ๕ ภูมิ คือ อวิหาภูมิ อตปปาภูมิ สุตัสสาภูมิ สุตัสสิภูมิ และอกนิฏฐาภูมิ ผู้ที่เกิดในสุทธาวาสภูมิ ภูมิใดภูมิหนึ่งแล้วจะไม่เกิดซ้ำภูมิ ถ้ายังไม่บรรลุเป็นพระอรหันต์ก็จะเกิดในภูมิที่สูงขึ้นไปตามลำดับ และจะต้องสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในอกนิฏฐาภูมิและนิพพานในอกนิฏฐาภูมินี้

๑. **อวิหา** แปลว่า *ไม่ละฐานของตนโดยกาลอันน้อย* หรือ *ไม่เสื่อมจากสมบัติของตน* ผู้ที่เกิดในภูมินี้ต้องเป็นพระอนาคามีที่มี **สัทธินทรีย์** แก่กล้า อินทรีย์มี ๕ คือ ๑. สัทธินทรีย์ ๒. วิริยินทรีย์ ๓. สตินทรีย์ ๔. สมาธิินทรีย์ ๕. ปัญญินทรีย์ พรหมที่จะได้เกิดในภูมินี้ต้องสำเร็จพระอริยบุคคลชั้นพระอนาคามีผู้มีสัทธินทรีย์แก่กล้าและสำเร็จมานชั้นปัญจมณด้วย เมื่อมาเกิดในชั้นอวิหาภูมิแล้วถ้าสำเร็จเป็นพระอรหันต์ก็จะดำรงชั้นธ้อยู่จนสิ้นอายุขัยและนิพพานในภูมินี้ แต่ถ้ายังไม่สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เมื่อสิ้นอายุขัยแล้วจะไปอุบัติขึ้นในสุทธาวาสภูมิชั้นที่สูงขึ้น

๒. **อตปปา** แปลว่า *ไม่สะดุ้งกลัวอะไร* หรือ *ไม่เดือดร้อน* พรหมในภูมินี้เป็นผู้ไม่มีความเดือดร้อน ย่อมจะเข้าฌานสมาบัติหรือผลสมาบัติอยู่เสมอ เพื่อไม่ให้จิตเร่าร้อนจากนิวรณ์ธรรม ผู้ที่จะเกิดในภูมินี้ต้องเป็นพระอริยบุคคลชั้นพระอนาคามีด้วยกำลังของ**วิริยินทรีย์**อย่างแก่กล้า และสำเร็จมานชั้นปัญจมณด้วย เมื่อสิ้นอายุขัยแล้วจะไปอุบัติขึ้นในสุทธาวาสภูมิชั้นที่สูงขึ้นไป หรือบำเพ็ญเพียรจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ และอยู่จนสิ้นอายุขัย ก็จะดับขันธเข้าสู่ปรินิพพาน ในภูมินี้

๓. **สุตัสสา** แปลว่า *ดูงาม* เป็นพรหมที่มีการเห็นชัดเจนแจ่มใสบริบูรณ์ด้วยประสาทจักขุ ทิพพจักขุ ธัมมจักขุ ผู้ที่จะเกิดในภูมินี้ต้องเป็นพระอริยบุคคลชั้นพระอนาคามีด้วยกำลังของ**สตินทรีย์**อย่างแก่กล้า และสำเร็จมานชั้นจตุตถมณด้วยปัญญาจักขุ เมื่อสิ้นอายุขัยแล้วจะไปอุบัติขึ้นใน

สุทธาวาสภูมิชั้นสูงขึ้น หรือบำเพ็ญเพียรจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์และอยู่จนสิ้นอายุขัย จะดับขันธเข้าสู่ปรินิพพานในภุมินี

๔. **สุทสสี** แปลว่า *มีทัศนะคือความเห็นดีบริสุทธิ์* เป็นผู้ที่มีการเห็นชัดเจนแจ่มแจ้งกว่าพรหมสุทสสา ด้วยประสาทจักษุ ทิพพจักษุ และปัญญาจักษุ ส่วนธัมมจักษุนั้นมีกำลังเสมอกันกับพรหมสุทสสา ผู้ที่จะเกิดในภุมินีต้องเป็นพระอริยบุคคลชั้นพระอนาคามีด้วยกำลังของ **สมาธิ** นทรีย์อย่างแก่กล้า และสำเร็จมานชั้นปัญญาจนมรรคด้วย เมื่อสิ้นอายุขัยแล้วจะไปอุบัติขึ้นในสุทธาวาสภูมิชั้นสูงขึ้น หรือบำเพ็ญเพียรจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ และอยู่จนสิ้นอายุขัย ก็จะดับขันธเข้าสู่ปรินิพพาน ในภุมินี

๕. **อกนิฏฐา** แปลว่า *ไม่มีเป็นรอง* เพราะมีสมบัติอันอภิญญา เสวยอริยผลจนกว่าจะสิ้นอายุขัย ผู้ที่จะเกิดในภุมินีต้องเป็นพระอริยบุคคลชั้นพระอนาคามีด้วยกำลังของ **ปัญญา** นทรีย์ แก่กล้ากว่าอินทรีย์อื่น อกนิฏฐาภูมิเป็นยอดภูมิของพระอริยบุคคล พระอริยบุคคลที่อยู่ในภุมินีจะต้องสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในภุมินีแล้วจึงเข้าสู่ปรินิพพาน

ที่ตั้งสุทธาวาสภูมิ

ตั้งอยู่ในอากาศ ทั้ง ๕ ภูมิ จะไม่อยู่ในแนวระนาบเดียวกันเหมือนกับภูมิที่ผ่านมา แต่จะตั้งสูงขึ้นไป อวิหาภูมิจะตั้งห่างจากเวหน์ปผลาภูมิ และอสังกตธาตุภูมิ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ อดตปาภูมิ สุทสสาภูมิ สุทสสีภูมิ อกนิฏฐาภูมิ มีความสูงห่างจากกันระหว่างภูมิ ชั้นละ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์

สิ่งสำคัญในอกนิฏฐาภูมิ

ในอกนิฏฐาภูมิมีพระเจดีย์ชื่อ **ทุสสเจดีย์** หรือพระเจดีย์ผ้าขาว ที่เจดีย์บรรจุเครื่องแต่งกายของพระโพธิสัตว์ในคราวที่ทรงออกผนวช(ก่อนตรัสรู้เรียกว่าพระโพธิสัตว์) โดยขมิถุการพรหมนาบบริหาร ๘ จากพรหมโลกมาถวายพระโพธิสัตว์ และรับพระภุชชานขึ้นไปบรรจุไว้ในทุสสเจดีย์ในพรหมโลก **และในคราวที่ปรินิพพาน พรหมก็ได้้นำพระอุณหิส (พระบรมสารีริกธาตุส่วนหน้าผาก) ไปบรรจุไว้ในทุสสเจดีย์**

ในคราวออกบวช **พระอินทร์** ได้พระจุฬา โมฬี ปีน และเครื่องรัดเกล้าไปบรรจุไว้ในจุฬามณีเจดีย์ พระพรหมคือ **ขมิถุการพรหม** ได้ถวายบริหาร ๘ และนำพระภุชชาคฤหัสถ์ขึ้นไปบรรจุไว้ในทุสสเจดีย์ เรื่องบาตรที่เป็นส่วนหนึ่งในบริหาร ๘ มีเรื่องพิเศษอีกว่า เมื่อนางสุชาดาน้อมถาดทองข้าวมธุปายาส เข้า

ไปถวายพระโพธิสัตว์ในเช้าวันที่จะตรัสรู้ บาตรดินที่ขมิถุการพรหมถวายมีเหตุ
ทำให้อันตรธานหายไป ไม่ทรงเห็นบาตรจึงทรงรับทิ้งเถา ครั้นตรัสรู้แล้ว
เมื่อพาศิขสงพื่อน้องชื่อ ตปัสสะ ภัลลิกะ ได้น้อมข้าวสัตตูก่อนสัตตุงถวาย
พระองค์ไม่มีบาตรที่จะทรงรับ ท้าวจตุโลกบาตรทั้งสี่จึงได้นำบาตรศิลาจาก
ทิศทั้งสี่มาถวาย รวมเป็นสี่บาตร พระองค์ทรงรับแล้วอธิษฐานให้เป็นบาตรใบ
เดียวกัน แล้วทรงรับข้าวสัตตูกจากพาศิขทั้งสองคน

จบรูปาวจรภูมิ ๑๖

บทที่ ๓ อรุปาวจรภูมิ

เป็นภูมิที่อยู่ของพรหมที่ไม่มีรูปมีแต่นาม เพราะเห็นโทษของการมี
อัตรภาพร่างกายว่าเป็นไปด้วยทุกข์โทษนานาประการ จากการถูกทำร้าย ถูก
ประหาร มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน เป็นต้น จึงชวนชวายในการเจริญสมถ
ภาวนาเพื่อปรารถนาที่จะไม่มีรูปร่างกาย เมื่อบรรลุถึงอรุปฌานและสิ้นชีพ
แล้วจึงได้มาบังเกิดในอรุปภูมิ ผู้ที่จะเจริญอรุปฌานได้ต้องผ่านการเจริญรูป
ฌานมาจนถึงฌานสุดท้าย คือ ปัญจฌาน (หรือถ้ากล่าวตามสุดต้นตอ คือ
จตุตถฌาน) จึงจะเจริญอรุปฌานต่อไปได้ อรูปาวจรภูมิ มี ๔ ภูมิ คือ

๑. อากาสนัญจายตนภูมิ

ผู้ที่เกิดในภูมินี้จะต้องเจริญสมถกรรมฐานจนได้ปัญจฌานมาก่อน
แล้วมาเจริญอรุปฌานที่ ๑ คือ อากาสนัญจายตนฌาน กำหนดอากาศที่อยู่
ในปฏิภาคนิมิตเป็นอารมณ์ ภาวนาว่า “อากาศไม่มีสิ้นสุดๆ” จนสำเร็จอรุป
ฌานที่ ๑ คือ อากาสนัญจายตนฌาน เมื่อสิ้นชีวิตและฌานยังไม่เสื่อมจะมา
เกิดในอากาสนัญจายตนภูมิ มีอายุ ๒๐,๐๐๐ มหากัป

๒. วิญญานัญจายตนภูมิ

เป็นภุมิที่อยู่ของวิญญานัญจายตนพรหมผู้ซึ่งได้รูปฌานที่ ๒ คือ วิญญานัญจายตนฌาน ด้วยการพิจารณาจิตที่เข้าไปรู้อากาศไม่มีที่สิ้นสุดใน อากาสนัญจายตนฌาน ตั้งอยู่ห่างจากอากาสา- นัญจายตนภุมิ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ เป็นภุมิที่มีความสุขประณีตละเอียดกว่าอากาสนัญจาย ตนภุมิ มีอายุ ๔๐,๐๐๐ มหากัป

๓. อากิญจัญญายตนภุมิ

เป็นภุมิที่อยู่ของอากิญจัญญายตนพรหมผู้ซึ่งได้รูปฌานที่ ๓ คือ อากิญจัญญายตนฌาน ด้วยการพิจารณาความไม่มีอะไร คือไม่มีทั้งอากาศและ วิญญาน ซึ่งเป็นอารมณ์ของรูปฌานที่ ๑ และรูปฌานที่ ๒ ตั้งอยู่ห่างจาก วิญญานัญจายตนภุมิ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ เป็นภุมิที่มีความสุขประณีต ละเอียดกว่าวิญญานัญจายตนภุมิ มีอายุ ๖๐,๐๐๐ มหากัป ผู้ที่ไปเกิดอยู่ใน ภุมินี้ ได้แก่ *อาฬารดาบส* (อ่านว่า อา-ลา-ระ-ดา-บด) เป็นครูที่สอนการทำฌาน สมาบัติให้แก่พระโพธิสัตว์ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อ พระองค์ตรัสรู้แล้วก็จะเสด็จไปโปรดอาจารย์ผู้นี้ แต่รู้ด้วยทิพยจักขุว่าอาฬารดาบสตายไปแล้วเมื่อ ๗ วันก่อนที่พระองค์จะตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ อาฬารดาบสได้เข้าสู่ความเป็นรูปพรหมในอากิญจัญญายตนภุมิ

๔. เนวส์ญยานาสัญญายตนภุมิ

เป็นภุมิที่อยู่ของเนวส์ญยานาสัญญายตนพรหม ได้รูปฌานที่ ๔ คือ เนวส์ญยานาสัญญา- ยตนฌาน ด้วยการพิจารณาสัญญาที่เข้าไปรู้ใน บัญญัติอารมณ์ว่า “มีก็ใช่ ไม่มีก็ใช่ ” อุปมาเสมือนกับน้ำมันที่ทาบาตร จะว่า บาตรนั้นมีน้ำมันอยู่ก็ไม่ใช่ หรือไม่มีน้ำมันอยู่ก็ไม่ใช่เพราะเทออกมาไม่ได้ ภุมินี้เป็นภุมิที่สูงที่สุด ตั้งอยู่ห่างจากอากิญจัญญายตนภุมิ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ มีความสุขประณีตละเอียดกว่าอากิญจัญญายตนภุมิ มีอายุ ๘๔,๐๐๐ มหากัป ผู้ที่ไปเกิดอยู่ในภุมินี้ ได้แก่ *อุทกดาบส* (อุ-ทะ-กะ-ดา-บด) เป็นครูสอนฌาน สมาบัติให้แก่พระโพธิสัตว์ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่นเดียวกับอาฬารดาบส เมื่อพระองค์จะเสด็จไปโปรด ก็ทราบด้วยทิพย จักขุว่าได้สิ้นชีพไปแล้วเมื่อพลบค่านี่เอง ได้เข้าสู่ความเป็นรูปพรหมในเนว สัญญานาสัญญายตนภุมิ

จบอรุปาวจรภูมิ

บทที่ ๔

อายุของสัตว์ในภูมิ ๓๑

ต่อไปจะได้พรรณนาถึงอายุของเทวดาพรหมทั้งหลาย จะได้เห็นว่าการได้ไปเสวยสุขที่โลกสวรรค์นั้นมีอายุเท่าไรบ้าง และอายุของสัตว์นรกว่ามีอายุเสวยผลอกุศลกรรมเท่าไรบ้าง

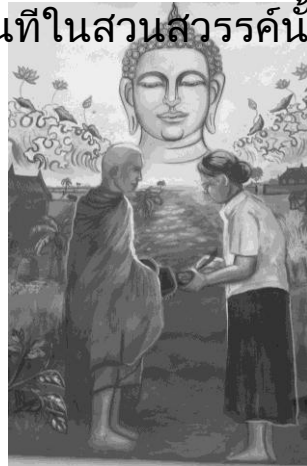
ทำบุญแล้วอธิษฐานให้เกิดในสวรรค์

ในอรรถกถาธรรมบท กล่าวเรื่องเวลาของสวรรค์เทียบกับมนุษย์ไว้ดังนี้:-

ในดาวดึงส์เทวโลกเทวบุตรองค์หนึ่งชื่อว่า มาลาภารี ไปเที่ยวชมอุทยานพร้อมกับหมู่เทพอัปสร เทพธิดาองค์หนึ่งจู่ดีในขณะที่กำลังนั่งอยู่บนกิ่งต้นไม้ให้ดอกไม้หล่นจากต้น สรีระของนางดับหายไปเหมือนอย่างเปลวประทีปดับ นางถือปฏิสนธิในตระกูลหนึ่งในกรุงสาวัตถิและระลึกชาติได้ว่าเป็นภรรยาของมาลาภารีเทวบุตร นางตั้งความปรารถนาจะไปเกิดในสำนักของเทพสามีอีก ขณะนั้นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ กรุงสาวัตถิ นางมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทำการบูชาพระรัตนตรัย ทำบุญกุศลต่างๆ และตั้งความปรารถนาอย่างเดียวนั้นตั้งแต่มายังเยาว์วัย จนถึงได้นามว่า **ปติปฐิกา** แปลว่า **บูชาเพื่อสามี** เมื่อเจริญวัยก็มีสามี คนทั้งหลายก็เข้าใจว่าเป็นที่สมปรารถนาแล้ว นางมีบุตรหลายคนโดยลำดับ ได้ตั้งหน้าทำบุญกุศลต่างๆ อยู่เป็นนิตย์ ในวันสุดท้ายของชีวิต เมื่อฟังธรรมรักษาสิกขาบทแล้ว ได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคปัจจุบัน บังเกิดในสำนักเทพสามีในสวนสวรรค์นั้นแหละ ขณะนั้น มาลาภารีเทวบุตรก็กำลังอยู่ในอุทยานหมู่เทพอัปสรกำลังเก็บร้อยดอกไม้กันอยู่ เทวบุตรได้ทักถามว่านางหายไปไหนแต่เช้า นางได้ตอบว่าจู่ดีแล้วไปเกิดในมนุษย์ ได้เล่าเรื่องของนางในมนุษย์โดยตลอด และได้เล่าถึงความตั้งใจของนางเพื่อที่จะมาเกิดอีกในสำนักของเทพสามี บัดนี้ก็ได้ออกมาเกิดสมปรารถนาด้วยอำนาจบุญกุศลและความตั้งใจ เทวบุตรถามถึงกำหนดอายุมนุษย์ เมื่อได้รับตอบว่าประมาณร้อยปีเกินไปมีน้อย ได้ถามต่อไปว่าหมู่มนุษย์มีอายุ

เพียงเท่านี้ พวกกันประมาณเหมือนอย่างหลับ หรือพวกกันทำบุญกุศลต่างๆ เทพธิดาตอบว่า พวกมนุษย์โดยมากพวกกันประมาณเหมือนอย่างมีอายุตั้ง อสงไขย เหมือนอย่างไม้แก่น ไม้ตาย เทวบุตรได้เกิดความสังเวชใจ

ความจากพระธรรมบท มุ่งเตือนใจให้ไม่ประมาณ เพราะทุกๆ คนจะต้อง ตาย ขณะที่ยังไม่อิมยังเพลิดเพลินอยู่ในกาม เหมือนอย่างนางเทพธิดาเพลิน เก็บดอกไม้ต้องจตุติ(ตาย)ทันทีในสวนสวรรค์นั้น

ใน **ติกนิบาต** แสดงอายุสวรรค์เทียบอายุมนุษย์ไว้ว่า

ห้าสิบล้านปีมนุษย์เป็นหนึ่งคืนวันสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ๓๐คืนวันเป็น หนึ่งเดือนสวรรค์นั้น ๑๒ เดือนเป็นหนึ่งปีสวรรค์ ห้าร้อยปีทิพย์เป็นประมาณ อายุของเทพชั้นจาตุมหาราชิกา เท่ากับเก้าล้านปีมนุษย์ ($50 \times 360 \times 500 = 9,000,000$)

หนึ่งร้อยปีมนุษย์เป็นหนึ่งคืนวันสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ นับเดือนปี เช่นเดียวกัน พันปีทิพย์นี้เป็นประมาณอายุของเทพชั้นดาวดึงส์ เท่ากับสาม โทกสิบล้านปีมนุษย์ ($4 \times 9,000,000 = 36,000,000$)

สองร้อยปีมนุษย์เป็นหนึ่งคืนวันสวรรค์ชั้นยามา นับเดือนปี เช่นเดียวกัน สองพันปีทิพย์นี้เป็นประมาณอายุของเทพชั้นยามา เท่ากับสิบสี่ โทกสิบล้านปีมนุษย์ ($4 \times 36,000,000 = 144,000,000$)

สี่ร้อยปีมนุษย์เป็นหนึ่งคืนวันสวรรคตชั้นดุสิต นับเดือนปีเช่นเดียวกัน สี่พันปีทิพย์นี้เป็นประมาณอายุของเทพชั้นดุสิต เท่ากับห้าสิบเจ็ดโกฏิหกล้านปี มนุษย์ ($4 \times 144,000,000 = 576,000,000$)

แปดร้อยปีมนุษย์เป็นหนึ่งคืนวันสวรรคตชั้นนิมมานรดี นับเดือนปีเช่นเดียวกัน แปดพันปีทิพย์นี้เป็นประมาณอายุของเทพชั้นนิมมานรดี เท่ากับสองร้อยสามสิบโกฏิกับสี่ล้านปีของมนุษย์ ($4 \times 576,000,000 = 2,304,000,000$)

หนึ่งพันหกร้อยปีมนุษย์เป็นหนึ่งคืนวันในสวรรคตชั้นปรนิมมิตวสวัตตี นับเดือนปีเช่นเดียวกัน หนึ่งหมื่นหกพันปีทิพย์นี้เป็นประมาณอายุของเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตตี เท่ากับเก้าร้อยยี่สิบเอ็ดโกฏิกับหกล้านปีมนุษย์ ($4 \times 2,304,000,000 = 9,216,000,000$)

ส่วนเทพชั้นพรหมโลกยิ่งมีอายุมากขึ้นไปอีก ดังต่อไปนี้

๑. พรหมปาริฉชชา มีอายุเท่าส่วนที่สามของกัป คือหนึ่งในสามของกัป
๒. พรหมปุโรหิต มีอายุกึ่งกัป
๓. มหาพรหม มีอายุหนึ่งกัป
๔. ปริตตภาพรหม มีอายุสองกัป
๕. อัปมาณภาพรหม มีอายุสี่กัป
๖. อากัสสราพรหม มีอายุแปดกัป
๗. ปริตตสุภาพรหม มีอายุสิบหกกัป
๘. อัปมาณสุภาพรหม มีอายุสามสิบสองกัป
๙. สุภิกขณาพรหม มีอายุหกสิบสี่กัป
๑๐. เวหุปผลาพรหม และ อสังยุตพรหม มีอายุห้าร้อยกัป
๑๑. อวิหาพรหม มีอายุพันกัป
๑๒. อตปปาพรหม มีอายุสองพันกัป
๑๓. สุทัสสาพรหม มีอายุสี่พันกัป
๑๔. สุทัสสีพรหม มีอายุแปดพันกัป
๑๕. อกนิฏฐาพรหม มีอายุหนึ่งหมื่นหกพันกัป

ส่วนอรุปรหมอีก ๔ ชั้นยังมีอายุมากขึ้นไปอีก อรุปรที่หนึ่งมีอายุสองหมื่นกับ อรุปรที่สองมีอายุสี่หมื่นกับ อรุปรที่สามมีอายุหกหมื่นกับ อรุปรที่สี่มีอายุแปดหมื่นสี่พันกับ

อายุของสัตว์ในนรก

อนึ่ง มีแสดงถึงอายุสัตว์ในนรกเทียบกับอายุในสวรรค์ไว้ว่า

ห้าร้อยปีทิพย์ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา เป็นคืนวันหนึ่งใน **สัตยชีวนรก** สัตว์นรกขุมนี้มีอายุห้าร้อยปีนรกนั้น

พันปีทิพย์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นคืนวันหนึ่งใน **กาฬสตนรก** สัตว์นรกขุมนี้มีอายุหนึ่งพันปีนรกนั้น

สองพันปีทิพย์ในสวรรค์ชั้นยามา เป็นคืนวันหนึ่งใน **สังฆาตนรก** สัตว์นรกขุมนี้มีอายุสองพันปีนรกนั้น

สี่พันปีทิพย์ในสวรรค์ชั้นดุสิต เป็นคืนวันหนึ่งใน **โรรวนรก** สัตว์นรกขุมนี้มีอายุสี่พันปีนรกนั้น

แปดพันปีทิพย์ในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี เป็นคืนวันหนึ่งใน **มหาโรรวนรก** สัตว์นรกขุมนี้มีอายุแปดพันปีนรกนั้น

หนึ่งหมื่นหกพันปีทิพย์ในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี เป็นคืนวันหนึ่งใน **ตাপนนรก** สัตว์นรกขุมนี้มีอายุหนึ่งหมื่นหกพันปีนรกนั้น

มหาตاپนนรก มีอายุกึ่งอันตรากับ

อเวจันนรก มีอายุหนึ่งอันตรากับ

เทียบกาลเวลา เรื่องกับ (หรือกลับ)

การนับจำนวนเรื่องกาลเวลาจากคัมภีร์ต่างๆ สรุปได้เป็น ๒ วิธี คือ

๑. นับด้วยจำนวนสังขยา คือ นับจำนวนด้วยตัวเลข เช่น ๑,๒,๓,.....

เป็นต้น

๒. กำหนดด้วยอุปมา คือ กำหนดด้วยเครื่องกำหนดอย่างใดอย่างหนึ่งในเมื่อมากเกินไปที่จะนับด้วยจำนวนตัวเลข การกำหนดในวิธีที่ ๒ นี้ เป็นที่มาของคำว่า **กับ**

กับมี ๔ อย่าง คือ

๑. อายุกับ

๒. อันตรกัป

๓. อสงไขยกัป

๔. มหากัป

๑. **อายุกัป** หมายถึง กาลเวลาแห่งอายุขัยตามยุคตามสมัย เช่น อายุขัยของคนในยุคปัจจุบัน มีอายุขัยประมาณ ๗๕ ปี หรืออย่างเช่น ในคราวที่พระพุทธเจ้าทรงปลงอายุสังขารว่าอีกสามเดือนจะเสด็จปรินิพพาน หลังจากที่พระอานนท์ทราบแล้วจึงกราบทูลอาราธนาขอให้เสด็จอยู่กับหนึ่ง เพราะได้เคยสดับพระพุทธเจ้าตรัสว่า *ผู้ที่เจริญอิทธิบาท ๔ ประการ ถ้าตั้งใจ จะดำรงรูปกายอยู่ก็จะอยู่ได้กัปหนึ่ง หรือเหลือกว่ากัปหนึ่ง* ในช่วงนั้นมนุษย์ก็มีอายุขัยประมาณร้อยปี

๒. **อันตรกัป** การนับอายุ คือ ในสมัยต้นกัปมนุษย์มีอายุขัยยืนยาวมาก ถึงอสงไขยปี (มากจนนับจำนวนปีไม่ได้) ต่อมาอายุขัยของมนุษย์ค่อยๆ ลดลงตามลำดับจนเหลือแค่ ๑๐ ปี เมื่อลดลงถึงสิบปีแล้วก็ค่อยๆ เพิ่มขึ้นไปอีก จนถึงอสงไขยปีอย่างเก่าอีก เป็นอย่างนี้เท่ากับ ๑ รอบ เรียกว่า อันตรกัป

๓. **อสงไขยกัป** จำนวนอันตรกัปดังที่กล่าวไว้ในข้อที่ ๒ เป็นอย่างนั้น ไปอีกจนครบ ๖๔ อันตรกัป เท่ากับ ๑ อสงไขยกัป (การนับจำนวนอสงไขยกัป มีการกล่าวไว้หลายนัย บ้างก็กล่าวว่า ๒๐ อันตรกัป เป็น ๑ อสงไขยกัป บ้างก็ว่า ๘๐ อันตรกัป เป็น ๑ อสงไขยกัป)

๔. **มหากัป** มีวิธีนับคือ ๔ อสงไขยกัป = ๑ มหากัป มหากัปหนึ่งๆ มีเวลายาวนานมาก จนไม่สามารถประมาณได้ว่าเป็นเวลานานสักเท่าใด มี

อุปมาว่า มีภูเขาหินใหญ่ยาวโยชน์หนึ่งกว้างโยชน์หนึ่ง (๑ โยชน์ = ๑๖ กิโลเมตร) ไม่มีช่องไม่มีโพรง เป็นก้อนหินแท่งทึบ ถึงร้อยปีหนหนึ่ง มีบุรุษใช้ผ้าทอที่แคว้นกาสิ (ผ้าเนื้อดี) ร้อยปีมาลูบครึ่งหนึ่ง ภูเขาหินนั้นก็จะมี ราบเรียบไปก่อน แต่กัปยังไม่สิ้น อีกอุปมาหนึ่งว่า มีพื้นที่กว้างและยาวร้อยโยชน์ มีกำแพงสูงร้อยโยชน์ ภายในเต็มไปด้วยเมล็ดพันธุ์ผักกาดแน่นขนัด มีบุรุษมาหยิบพันธุ์ผักกาดไปเมล็ดหนึ่งทุกๆ ร้อยปี กองเมล็ดพันธุ์ผักกาดนั้นก็ จะหมดไปก่อน ส่วนกัปยังไม่สิ้น กัปที่ยาวมากดังนี้ เรียกว่า **มหากัป**

อธิบายคำว่ากัปเสื่อม หมายความว่าระยะเวลาที่ **โลกวินาศ** คือสลายหรือดับ ความวินาศของโลกมี ๓ อย่างคือ *วินาศเพราะไฟ* *วินาศเพราะน้ำ* *วินาศเพราะลม*

โลกวินาศเพราะไฟ จะเกิด มหาเมฆกัปวินาศ คือเกิดฝนตกใหญ่ทั่วโลกก่อน ครั้นฝนนั้นหยุดแล้วจะไม่มีฝนตกอีก จะเกิดความแห้งแล้งไปโดยลำดับ จะมีดวงอาทิตย์ดวงที่ ๒ ปรากฏขึ้น จนถึงดวงที่ ๗ จึงจะเกิดไฟประลัยกัลป์ใหม่โลกจนหมดสิ้น อากาศเบื้องบนจะเป็นอันเดียวกับอากาศเบื้องล่างหมายความว่าเหลือแต่อากาศว่างเปล่า มีความมืดมืดทั่วไป ครั้นแล้ว **มหาเมฆกัปสมบัติ** (ก่อเกิดกัป) จะตั้งขึ้น ฝนจะตกทั่วบริเวณที่ถูกไฟไหม้ ลมจะประคองรวมน้ำฝนให้รวมกันเป็นก้อนกลมเหมือนหยาดน้ำบนใบบัว แล้วก็แห้งขอลงไป เป็นไปเช่นนั้นจนปรากฏโลกขึ้นใหม่ จึงถึงวาระที่เรียกว่ากัปเจริญ สัตว์ที่บังเกิดขึ้นเป็นพวกแรกนั้น เป็นพวกพรหมในพรหมโลกชั้นที่ไฟไหม้ขึ้นไปไม่ถึง ลงมาเกิดเป็นพวก **โอปปาทิกะ** เกิดขึ้นทันทีโดยไม่ต้องอาศัยกรรม มารดา เกิดโตปรากฏขึ้นทีเดียว แล้วพากันบริโภคน้ำดิน (**ปฐวีรส** คือเมื่อน้ำแห้งขอลด ก็เกิดเป็นแผ่นฟ้าขึ้นในเบื้องบน มีสิ่งามมีรสหอมหวาน) สะเก็ดดิน (**ปฐวีปปฏุก**) เครื่องดิน (**ปทาลตา**) หมดไปโดยลำดับ จากนั้นจึงบริโภครัศยูชาติ เช่น ข้าวสาสีสีบ ต่อมา สัตว์โลกจำพวกแรกเหล่านั้นจึงมีร่างกายหยาบขึ้นโดยลำดับ จนปรากฏเป็นบุรุษสตรีสร้างบ้านเรือนสืบพันธุ์กันมา ในตอนต้นมีอายุยืนยาวเป็นอสงไขย (นับปีไม่ถ้วน) ต่อมาพากันประพฤติกุศลกรรมด้วยอำนาจของราคะ โลภะ โทสะ โมหะ มากขึ้น อายุก็ลดน้อยถอยลงไปเรื่อยๆ จนถึงที่สุด มีอายุขัย ๑๐ ปี ก็จะถึงความพินาศเป็นส่วนมาก เพราะภัย ๓ อย่าง คือ คัสตราวุธ โรค ทูพริกขภัย คือความขาดแคลนอาหาร หรือเรียกว่าถึงสมัย **มิกัลญญี** แปลว่า *มีความสำคัญในกันและกันว่าเหมือนอย่างเนื้อ* คือ เห็นกันฆ่ากันเหมือนอย่างเนื้อถิก แต่ก็ยังไม่พินาศกันหมดทั้งโลก ยังมีสัตว์ที่เหลือตายหลบหลีกไป และกลับได้ความสังเวชสลดจิต พากันประพฤติกุศลกรรมมากขึ้น ก็พากันเจริญอายุมากขึ้นด้วยอำนาจกุศลโดยลำดับจนถึงอสงไขย แล้วกลับอายุถอยลงมาด้วยอำนาจอกุศลกรรมจนถึงอายุขัย ๑๐ ปี แล้วก็กลับเจริญอายุขึ้นใหม่อีก วนขึ้นวนลงอยู่อย่างนี้ จนกว่าจะถึงคราวโลกวินาศอีกครั้งหนึ่ง ระยะเวลาทั้งหมดนี้จัดเป็นกัปย่อยทั้ง ๔ ดังนี้ คือ

๑. สัจจะอสงไขยกัป แปลว่า *กัปเสื่อม* ตั้งแต่เกิดมหาเมฆกัปวินาศ
ฝนตกใหญ่จนถึง

ไฟประลัยกัลป์ไหม้โลกจนหมดสิ้น

ดับลงแล้ว

๒. สัจจะอสงไขยกัป แปลว่า *กัปถึงความพินาศแล้ว และ
ความพินาศนั้นยังอยู่*

ตั้งแต่ไฟไหม้โลกดับ จนถึงมหาเมฆกัปสมบัติ

ฝนตกใหญ่

เริ่มก่อกำเนิดโลกขึ้นใหม่

๓. วิวัฏฏอสงไขยกัป แปลว่า *กัปเจริญ คือ กัปที่กำลังเจริญขึ้นไป
ตามลำดับ*

ตั้งแต่มหาเมฆกัปสมบัติ จนถึงปรากฏดวง

จันทร์ดวง

อาทิตย์

๔. วิวัฏฏอสงไขยกัป แปลว่า *กัปที่เจริญแล้ว และความ
เจริญนั้นยังอยู่* ตั้งแต่บัด

นั้นจนถึงมหาเมฆกัปวินาศบังเกิด

ขึ้นอีก

โลกวินาศด้วยน้ำ เกิดมหาเมฆกัปวินาศขึ้นเช่นเดียวกันก่อน
แล้วจึงเกิดมหาเมฆ ทำให้ฝนตก ฝนนั้นเป็นน้ำต่างตกลงมาเป็น
น้ำประลัยกัลป์ ย่อยโลกให้วินาศไปเช่นเดียวกับไฟไหม้โลก

โลกวินาศด้วยลม เกิดมหาเมฆกัปวินาศขึ้นก่อน แล้วเกิดลมกัป
วินาศเป็นลมประลัยกัลป์ พัดผันโลกให้ย่อยยับเป็นจุนวิจุนไป
เช่นเดียวกับไฟไหม้โลก

ความวินาศของโลก จะวินาศด้วยไฟ ๗ ครั้ง แล้ววินาศด้วยน้ำ
๑ ครั้ง เป็นไปอย่างนี้ ๗ รอบ พอถึงรอบที่ ๘ ก็จะถูกทำลายด้วย
ลม

ที่กล่าวมาในเรื่องของเวลาแห่งชีวิตของสัตว์บุคคลทั้งหลายใน ๓๑ ภูมิ ที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ มีอายุขัยแตกต่างกันไปตามภูมิ บางภูมิมีอายุขัยนานมากนับเป็น ๘๔,๐๐๐ กัป

ยังมีพระพุทธรูปที่แสดงเรื่องกาลเวลาไว้ว่า :- *กาลคือเวลาย่อมกินสรรพสัตว์พร้อมทั้งตัวเอง ฉะนั้นจะเกิดเป็นเทพชั้นไหนก็ต้องถูกเวลากลิ่นกินคือต้องดับ ไม่มีที่จะสถิตอยู่เป็นนิรันดร แต่อาจจะมีอายุยาวนานนักหนาได้โดยเทียบกับเวลาของมนุษย์นี้ ซึ่งความจริงหาใช่เร็วหรือช้าไม่ เป็นเวลาที่พอเหมาะตามกำหนดสำหรับชั้นนั้นๆ*

พระพุทธรูปได้แสดงถึงที่ซึ่งไม่มีกาลเวลาไว้ด้วยว่า คือ ที่ซึ่งไม่มีตัณหา(ความดิ้นรนทะยานอยาก) เปรียบไว้เหมือนลูกศรที่เสียบจิตใจ “*ใครก็ตามอยู่ในโลกหรือภูมิไหนก็ตาม เมื่อถอนลูกศรที่เสียบใจนี้ออกเสียได้ ก็ย่อมบรรลุถึงที่ซึ่งไม่มีกาลเวลา ที่ซึ่งจะพึงบรรลุด้วยจิตใจเท่านั้น ส่วนร่างกายเป็นของโลกต้องตกอยู่ในอำนาจของเวลา*”

การระงับได้ซึ่งตัณหาคือความดิ้นรนทะยานอยาก จิตใจที่ไม่ดิ้นรน ย่อมไม่เกี่ยวกับเวลาแต่อย่างใดเลย คือไม่เกี่ยวกับอดีต ปัจจุบัน อนาคต อะไรทั้งสิ้น จิตที่อบรมแล้วย่อมพ้นจากอำนาจของเวลา จิตที่อบรมจนข้ามพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวงได้แล้วขณะนั้นย่อมไม่มีกาลไม่มีเวลา เป็นอกาลิโก

ทั้งหมดคือเรื่องราวของสังสารวัฏ หรือ ภูมิทั้ง ๓๑ ที่เวียนว่ายตายเกิด ไม่มีสิ้นสุด บางภูมิก็มีแต่ทุกข์แสนสาหัส บางภูมิก็มีความสุขอย่างเหลือล้น แต่ก็ไม่สามารถทำให้เราพ้นจากทุกข์ไปได้ หนทางเดียวที่จะพ้นไปจากทุกข์ได้ ต้องทำให้พ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิด ด้วยการเจริญวิปัสสนาขจัดขัดเกลากิเลสโดยสิ้นเชิงบรรลุพระอรหันต์ จบการเวียนว่ายตายเกิดปิดสังสารวัฏได้

ฉบับทเรียนชุดที่ ๖.๒ เรื่อง ภพภูมิ ๓๑
ต่อไปเป็นบทเรียนชุดที่ ๗.๑และ๗.๒ เรื่องกรรม

หนังสืออ้างอิง

๑. ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า พระนิพนธ์ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก
๒. ภูมิจตุกกะและปฏิสนธิจตุกกะ ปริจเฉทที่ ๕ เล่มที่ ๑ ; ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ;
พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย